

# بررسی وضعیت گردشگری داخلی از منظر دسترس پذیری برای اقشار مختلف جامعه و ارائه بسته تقنینی





بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱/۲۵

شماره مسلسل: ۱۹۷۱۰

کد موضوعی: ۲۷۰



مرکز پژوهش‌های  
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

بررسی وضعیت گردشگری داخلی از منظر دسترس پذیری برای اقشار مختلف جامعه و ارائه بسته تقنینی

نوع گزارش: طرح و لایحه □، نظارتی ■، راهبردی □

نام دفتر:

مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه ورزش، گردشگری و صنایع دستی)

تهیه و تدوین کنندگان:

عباس نیک‌زاد، سعید شفیعا

همکاران:

ریحانه رحمانی پور (دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ)، یحیی مزروعی ابیانه (دفتر مطالعات حقوقی)، حمیدرضا فوری و خسرو خسروی پور (دفتر مطالعات زیربنایی)

ناظران علمی:

موسی بیات، زهرا نادعلی پور (عضو هیئت علمی دانشگاه علم و فرهنگ)

مدیر مطالعه:

سعید شفیعا

اظهار نظرکننده داخل مرکز:

ایمان شعبان‌زاده (دفتر مطالعات اجتماعی)

اظهار نظرکنندگان خارج مرکز:

ارشک مسائلی (عضو هیئت علمی پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری)، جواد براتی (عضو هیئت علمی پژوهشگاه گردشگری جهاد دانشگاهی مشهد)، آرش قهرمانی (عضو هیئت علمی پژوهشگاه گردشگری جهاد دانشگاهی مشهد)، محمد اسکندری (مدیر دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی)

گرافیک و صفحه آرایی:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی‌راد

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۲/۰۹/۲۰

واژه‌های کلیدی:

- گردشگری داخلی
- دسترس پذیری اقشار مختلف
- بسته تقنینی



## فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	خلاصه مدیریتی
۸	۱. مقدمه
۹	۲. وضعیت نظام آمار رسمی گردشگری کشور
۹	۳. وضعیت و تحلیل گردشگری داخلی ایران و سایر کشورهای دنیا
۱۰	۳-۱. وضعیت و تحلیل گردشگری داخلی ایران
۱۳	۳-۲. مقاصد گردشگری داخلی
۱۵	۴. وضعیت سفر خانوار برخوردار و غیربرخوردار از وسیله نقلیه شخصی
۱۵	۵. وضعیت شغلی خانوار سفر کرده
۱۶	۶. کاهش سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی در سبد خانوار
۱۷	۷. عدم دسترس‌پذیری سفر برای افراد دارای معلولیت
۱۸	۸. عدم دسترس‌پذیری سفر برای سالمندان
۲۰	۹. نوع اقامتگاه‌های سفرهای داخلی
۲۱	۱۰. ضعف در زیر ساخت حمل‌ونقلی
۲۴	۱۱. عدم حمایت از سفرهای گروهی (تورها)
۲۵	۱۲. بی‌توجهی به آمایش سرزمینی
۲۶	۱۳. ساماندهی تعطیلات رسمی کشور
۲۸	۱۴. ظرفیت‌های قانونی استفاده‌نشده
۳۱	۱۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۳۴	منابع و مأخذ

## فهرست نمودارها

۹	نمودار ۱. چشم‌انداز هزینه‌های جهانی گردشگری داخلی (میلیارد دلار)
۱۰	نمودار ۲. خانوار سفر نرفته در فصل بهار طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ (درصد)
۱۲	نمودار ۳. درصد استفاده از انواع وسیله نقلیه استفاده شده توسط مسافری در سال ۱۴۰۰
۳	نمودار ۴. تعداد نفر شب اقامت سفرهای انجام شده به تفکیک استان‌های بازدید شده بهار سال ۱۳۹۲
۴	نمودار ۵. تعداد نفر شب اقامت سفرهای انجام شده به تفکیک استان‌های بازدید شده سال ۱۴۰۰
۱۴	نمودار ۶. تعداد مجموع اماکن اقامتی کشور به تفکیک استان
۱۷	نمودار ۷. سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی در سبد هزینه‌های خانوار شهری (درصد)
۱۷	نمودار ۸. تعداد معلولین تحت پوشش بهزیستی کشور
۱۹	نمودار ۹. پیش‌بینی روند افزایش جمعیت سالمندان (درصد از کل جمعیت)
۲۰	نمودار ۱۰. درصد نوع اقامتگاه‌ها در سفرهای داخلی با اقامت شبانه ۱۴۰۰-
۲۱	نمودار ۱۱. میزان مصرف بنزین (میلیون لیتر در روز)
۲۲	نمودار ۱۲. تعداد مسافر حمل‌ونقل ریلی سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۱
۲۳	نمودار ۱۳. تعداد مسافر حمل‌ونقل هوایی سال‌های ۱۳۹۲-۱۴۰۱ (میلیون نفر)
۲۴	نمودار ۱۴. تعداد سفرهای داخلی با تور (نفر)
۲۵	نمودار ۱۵. تأثیر قدرت خرید خانوار بر هزینه‌کرد گردشگری به تفکیک استان‌های مختلف
۲۷	نمودار ۱۶. تعداد روزهای تعطیل کشورهای مختلف دنیا

## فهرست جداول

۱۱	جدول ۱. روند تغییرات هزینه‌های فراغتی خانوار شهری
۲۸	جدول ۲. قوانین و اسناد مرتبط با حمایت از گردشگری داخلی



## بررسی وضعیت گردشگری داخلی از منظر دسترس پذیری برای اقشار مختلف جامعه و ارائه بسته تقنینی

چکیده



با بررسی وضعیت آمار و ارقام شاخص‌های کمی و کیفی گردشگری داخلی می‌توان به وجود مسئله جدی در امکان بهره‌مندی از مزایای گردشگری در بین دهک‌های متوسط و پایین و افراد معلول و سالمند جامعه پی برد. بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ از نظر کمی (به جز ایام محدودیت‌های بیماری کرونا) گردشگری داخلی در ایران رو به افزایش بوده است. با وجود این آمارها نشان از کوچک شدن سهم سفر و تفریح از سبد هزینه خانواده‌های ایرانی دارد. کمیته سفرها به دلیل عواملی چون تکرار سفر خانوارهای برخوردار یا افزایش سفرهای اجباری بوده و این امر موجب توسعه کیفی این حوزه نشده است. یکی از موارد قابل توجه عدم توزیع متوازن مکانی و زمانی سفرهای داخلی در سراسر کشور است، به طوری که بیش از ۵۰ درصد سفرها در محدوده کمتر از ۲۰ درصد استان‌های کشور و عمدتاً در ایام نوروز و چند تعطیلی متراکم مناسبتی صورت می‌گیرد. علاوه بر آن عمدتاً این سفرها با خودروی شخصی (۷۷ درصد) و مبتنی بر اقامت در خانه‌های آشنا یا بستگان (۷۶ درصد) است. بررسی نسبت هزینه‌های تفریح و سرگرمی به هزینه کل در سبد مصرفی خانوارهای شهری نشان می‌دهد طی سال‌های گذشته هزینه‌های تفریح و سرگرمی با کاهش قابل توجهی روبه‌رو بوده، به طوری که سهم هزینه‌های مربوط به تفریح و سفر از ۰.۷۱ درصد سال ۱۳۹۰ به ۰.۳۸ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است. این امر سبب شده سهم‌های هزینه اقامت، حمل و نقل، خرید سوغاتی و هزینه تور و گشت در برنامه‌های سفر خانوار ایرانی کاهش یابد که نمایی از کاهش کیفیت گردشگری داخلی است. همچنین فقدان آمار و ارقام مستند در مورد وضعیت بهره‌مندی معلولین و سالمندان از مزایای گردشگری موجب شده تا امکان بررسی دقیق این حوزه فراهم نشود. هر چند شواهد عینی نشان از دسترس پذیری پایین این گروه به سفر دارد و فقدان سیاست‌های حمایتی جهت بهره‌مندی از سفر برنامه‌ریزی شده برای این قشر مشهود است. این شرایط در صورتی رخ داده است که جمعیت سالمندان و معلولین کشور روند رو به رشدی را طی می‌کند و در سال‌های گذشته از سفر با کیفیت و برنامه‌ریزی شده محروم بودند.

یکی از راه‌های کاهش هزینه‌های سفر و بر خورداری از تخفیف‌ها، انجام سفرهای گروهی و یا تور است، در حالی که گرایش عمومی به این گونه از سفرها روند رو به رشدی را نشان نمی‌دهد. همچنین وضعیت تعداد سفرهای خانوار در استان‌های مختلف نشان از فقدان سیاست‌گذاری مبتنی بر الگوی آمایش سرزمینی است. به شکلی که مقاصد گردشگری مکمل در مجاورت مناطق پر جمعیت تقویت نشده است تا به کاهش مسافت و افزایش فرصت دسترسی منجر شود. این موضوع را می‌توان در کنار توزیع و ساماندهی تعطیلات به منظور مدیریت زمانی سفرها به عنوان ابزار سیاستی نیز مورد نظر قرار داد. بررسی عملکرد سیاست‌های موجود نشان می‌دهد که به دلیل عدم ضمانت اجرایی، ابهام در متن قوانین، عدم تأمین اعتبار در بودجه‌های سنواری و ناهماهنگی بین بخشی، ظرفیت‌های قانونی موجود برای توسعه گردشگری دسترس پذیر ناموفق بوده و لازم است تا در قبال آن اقدامات تقنینی و نظارتی صورت گیرد.

بنابراین پیشنهاد می‌شود تا ضمانت اجرایی و امکان نظارت بر سند راهبردی گردشگری توسط شورای عالی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی فراهم شود. همچنین ماده (۳) و تبصره‌های آن از فصل دوم قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب سال ۱۳۹۸ با رویکرد دسترس پذیری سفر و بهره‌مندی افراد معلول از زیرساخت و تأسیسات گردشگری اصلاح شود. شایان ذکر است برای تقویت گردشگری داخلی و افزایش سفرهای اختیاری با تأکید بر دسترس پذیر کردن تمامی اقشار جامعه، پیش‌نویسی با محوریت ارائه وام کم بهره، اولویت بندی توسعه زیرساخت‌های گردشگری بین‌راهی، تهیه اطلس و برنامه گردشگری تخصصی با تأکید بر ظرفیت‌های بومی و محلی، بهبود زیرساخت حمل و نقل عمومی و همچنین مدیریت تعطیلات در کشور ارائه شود.

## بیان / شرح مسئله

همواره بخش عمده‌ای از دهک‌های متوسط و پایین جامعه و همچنین اقشار کم‌توان، معلول و سالمندان جامعه به دلیل فراهم نبودن زیرساخت و سیاست‌های حمایتی، از مزایای گردشگری محروم بوده‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد سیاستگذاری در حوزه توسعه گردشگری داخلی دسترس پذیر در دهه‌های اخیر ناموفق بوده است و گردشگری به‌عنوان محصولی با کیفیت و در دسترس برای عموم جامعه نیست. حتی افزایش تعداد سفرهای داخلی با تقویت الگوی گردشگری بدون برنامه، وابسته به خودروی شخصی و مبتنی بر اقامت در خانه اقوام و دوستان موجب نشده تا کارکردهای مورد انتظار از گردشگری داخلی برای خانوارهای ایرانی فراهم شود.

## نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

- شاخص‌های آماری قابل استنادی از وضعیت گردشگری داخلی و دسترس پذیری سفر خانوارهای کشور وجود ندارد، اما با تأکید بر داده‌های موجود می‌توان، عدم دسترس پذیری سفر در بین دهک‌های پایین جامعه و افراد معلول و سالمند را مورد تأکید قرار داد.
- گردشگری داخلی ایران با تصمیمات خانوارها برای صرفه‌جویی در هزینه‌های اولیه سفر روبه‌رو شده و افزایش فشارهای اقتصادی گرایش گردشگران داخلی به سفرهای غیربرنامه‌ریزی و مبتنی بر ماشین شخصی را نیز افزایش داده است.
- فاصله معنادار بین تعداد خانوارهای سفر رفته و سفر نرفته در بخش آمارهای مرتبط با خانوارهای فاقد خودرو و شخصی قابل مشاهده است. در واقع خودروی شخصی نقش قابل توجهی در توزیع سفر در خانوارهای ایرانی دارد و دسترس پذیری به خودرو شخصی تعیین‌کننده برای دسترسی به گردشگری داخلی است.
- هر چند ساماندهی تعطیلات باید با توجه به ابعاد احتمالی از دحام، مصرف سوخت و تقاضای پنهان گردشگری خودرو مدنظر قرار گیرد، اما یکی از مبانی مهم برای دسترس پذیر کردن گردشگری، افزایش و توزیع تعطیلات (با رویکرد تعادل در سفرهای فصلی) در تقویم کشور است.
- ضرورت حمایت‌ها به‌منظور سفر اختیاری دهک‌های پایین جامعه با توجه به کاهش هزینه‌های سفر و تفریح در سبد هزینه‌های دهک‌های پایین جامعه مشاهده می‌شود، این در حالی است که سفرهای گروهی و مبتنی بر استفاده از تورها و حمایت‌های مالی طرف عرضه‌کننده خدمات گردشگری و مصرف‌کننده مغفول مانده است.
- به دلیل عدم وجود ضمانت اجرایی، وجود ابهام در متن قوانین، عدم تأمین اعتبار در بودجه سنواتی، ناهماهنگی بین‌بخشی، اقدامات تقنینی موجود در حوزه توسعه گردشگری داخلی با رویکرد دسترس پذیری اقشار موفق نبوده است.

## پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

- نظارت بر اجرای قانون، جرم‌انگاری در مورد ترک فعل دستگاه‌های اجرایی و تخصیص ردیف اعتباری مستقل در مورد بُن سفر کارکنان دولت موضوع ماده (۲۵) [قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت \(۱\) مصوب سال ۱۳۸۰](#) و آیین‌نامه آن، امکان افزایش فرصت برای توسعه گردشگری داخلی را فراهم خواهد کرد.
- ایجاد ضمانت اجرایی، تعیین دستگاه مکلف و تقویت نظارت بر اجرای ماده (۲۳) [مدیریت خدمات کشور مصوب سال ۱۳۸۶](#) با موضوع تأسیسات در اختیار دستگاه‌های اجرایی، امکان عرضه این تأسیسات برای عموم مردم را فراهم خواهد کرد.
- [الحاق جزءهای «۲» و «۳» بند «الف» ماده \(۱۰۰\) برنامه ششم توسعه با موضوع حمایت از توسعه زیرساخت‌های گردشگری به ماده \(۷۲\) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب سال ۱۳۹۶](#) لازم به نظر می‌رسد.
- با هدف بهره‌گیری از ظرفیت‌های سند راهبردی توسعه گردشگری و رفع مشکلات تقنینی آن، لازم است تا شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری در مورد ضمانت اجرایی و نظارت پذیری بر احکام این سند، مصوبه‌ای تهیه و به تصویب هیئت وزیران برساند.
- در راستای مناسب‌سازی و حمایت از دسترس پذیری معلولان به خدمات گردشگری لازم است تا ماده (۳) و تبصره‌های آن (فصل دوم) [از قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب سال ۱۳۹۷](#) با رویکرد دسترس پذیری سفر و بهره‌مندی افراد معلول از زیرساخت و تأسیسات گردشگری اصلاح شود.
- در راستای حمایت از گردشگری داخلی لازم است تا پیش‌نویسی در قالب طرح یا لایحه با محوریت تخصیص وام کم‌بهره به خانوارهای کمتر



بر خوردار، اولویت‌بندی توسعه زیرساخت‌های گردشگری بین‌راهی، ایجاد انسجام بین‌دستگاهی برای توسعه زیرساخت‌های استانی مرتبط با گردشگری داخلی، تجمیع تعطیلات کشور، توجه به کم‌توانان و معلولین و تهیه اطلس و برنامه گردشگری تخصصی مبتنی بر ظرفیت‌های محلی و بومی تهیه شود.

## ۱. مقدمه

گردشگری داخلی به واسطه فرهنگ غنی و سرمایه‌های طبیعی کشور می‌تواند محرکی برای توزیع عادلانه منابع در کشور باشد و به ارتقای تساهل، تعامل بین مردم و انتقال فرهنگ غنی به نسل آینده کمک کند. سفر خانواده‌محور با هدف تفریح و سیاحت زمینه‌ای برای خاطرات مشترک بین والدین و فرزندان‌شان فراهم می‌کند و برای سلامت روانی والدین و مهارت‌افزایی کودکان آثار مثبت دارد. از سوی دیگر سبب افزایش پیوند خانوادگی و انسجام اجتماعی می‌شود. در مجموع از نظر اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مزایایی برای جامعه میزبان و گردشگران خواهد داشت. گردشگری، اگرچه یک صنعت است، ولی بیشترین تبادلات فرهنگی در آن انجام می‌گیرد. دین مبین اسلام<sup>۱</sup> گردشگری را حمل بر امور والا و ارزش‌های اخلاقی می‌داند و به کرات به بُعد تبادل فرهنگی و تعامل صلح‌آمیز ناشی از سفر اشاره دارد.

به‌منظور ایجاد انگیزه برای سفرهای داخلی، برخی از دولت‌ها در ارائه خدمات گردشگری داخلی مداخله می‌کنند. این مداخلات شامل سیاست‌های مربوط به توسعه زیرساخت، قیمت‌گذاری، بازاریابی، پیوندهای متقابل و دیگر ابزارهای حمایتی است.

با آغاز به کار دولت سیزدهم در سال ۱۴۰۰ یکی از شعارها و برنامه‌های وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی توسعه گردشگری داخلی و بهره‌مندی دهک‌های مختلف جامعه از مزایای گردشگری داخلی بود. با بررسی وضعیت صنعت گردشگری در شرایط کنونی مشاهده می‌شود توزیع زمانی و مکانی سفر به‌خوبی صورت نمی‌گیرد و علاوه بر آن سیاست‌گذاری درستی در جهت توسعه و بهره‌مندی دهک‌های مختلف از سفر با کیفیت و ارزان اجرایی نشده است.<sup>۲</sup>

مبتنی بر توصیه سازمان جهانی گردشگری،<sup>۳</sup> اولین قدم برای برون‌رفت صنعت گردشگری بعد از بحران کرونا، توسعه و حمایت از گردشگری داخلی در کشورهاست.<sup>۴</sup> حال با پایان شیوع بیماری کرونا و متعاقباً پشت سر گذاشتن سال ۱۴۰۰ (به‌عنوان یکی از بحرانی‌ترین سال‌ها برای گردشگری ایران و جهان)، تدابیر جدی متولیان امر در جبران رکود و بهره‌مندی اقشار جامعه از سفر و مزایای گردشگری داخلی لازم به‌نظر می‌رسد.

۱. سوره مبارکه الأنعام، آیه ۱۱: قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ.

سوره مبارکه النمل، آیه ۶۹: قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ.

سوره مبارکه العنكبوت، آیه ۲۰: قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

۲. عامل اول از چالش اول مبحث هشتم سند تحول دولت مردمی مصوب ۱۴۰۰/۱۲/۸ با موضوع گران بودن سفر و گردشگری برای عموم مردم که در راهبرد ۱ به دسترس‌پذیر کردن سفر و گردشگری داخلی به‌عنوان راه برون‌رفت اشاره شده است.

3. UNWTO

۴. برنامه‌های ایفاد شده جناب آقای ضرغامی جهت رأی اعتماد وزیر میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در مجلس شورای اسلامی.



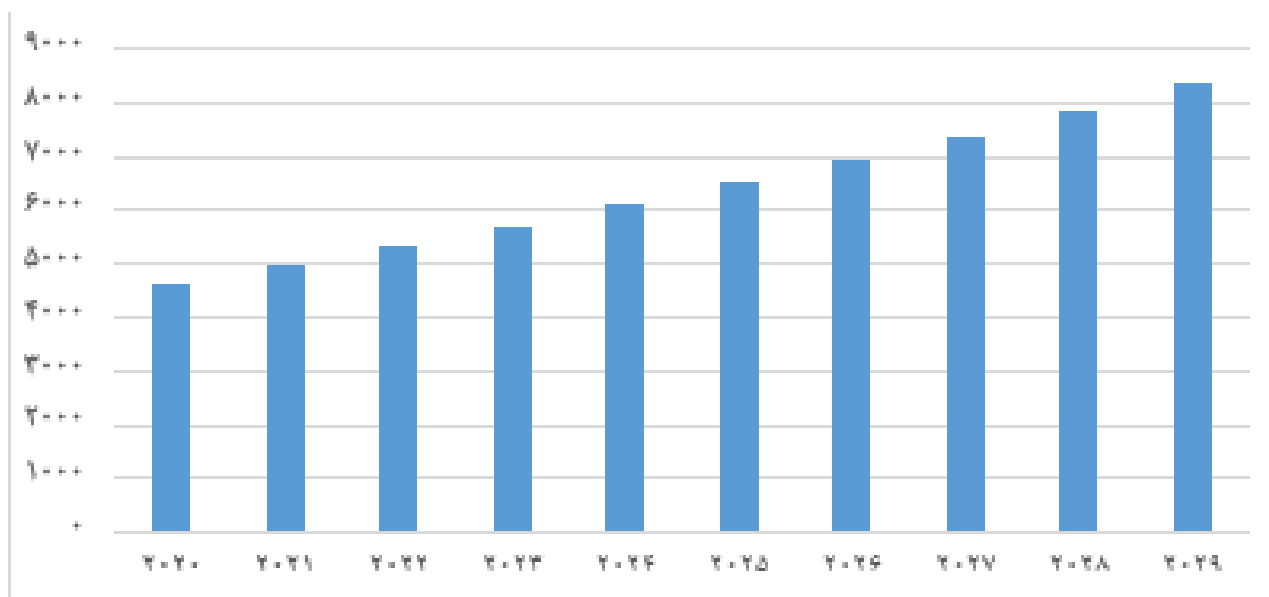
## ۲. وضعیت نظام آمار رسمی گردشگری کشور

حساب‌های اقماری گردشگری ابزاری کارآمد برای سنجش وضعیت گردشگری و مبنایی برای تصمیم‌گیران و سیاستگذاران است که تدوین آن در چند مرحله توسط شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری (۱۳۹۶) و سند راهبردی توسعه گردشگری (۱۳۹۹) مدنظر قرار گرفت، اما با گذشت زمان، متأسفانه نتیجه عملیاتی از آن به دست نیامده است. طی سال‌های گذشته ارائه نظام آمار گردشگری از سوی وزارت میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی مورد غفلت قرار گرفته است. مرکز آمار ایران نیز بعد از پایان دوران بیماری کرونا، آمار رسمی از داده‌های گردشگری ارائه نکرده است. شایان ذکر است که وقفه در ارائه حساب‌های اقماری رانمی‌توان به حساب مسائل دوران کرونا گذاشت و چالش اصلی در حال حاضر مرتبط با راهبری و به نتیجه رساندن این اقدام است.<sup>۳</sup>

## ۳. وضعیت و تحلیل گردشگری داخلی ایران و سایر کشورهای دنیا

همان‌طور که در نمودار ۱، مشاهده می‌شود چشم‌انداز هزینه‌های جهانی گردشگری داخلی در طی ۶ سال آینده رشد قابل توجهی را نشان می‌دهد تا جایی که هزینه گردشگری در جهان در سال به ۸۳۵۰ میلیارد دلار آمریکا می‌رسد [۱].

نمودار ۱. چشم‌انداز هزینه‌های جهانی گردشگری داخلی (میلیارد دلار)



مأخذ: سایت جهانی آمار، [www.statista.com](http://www.statista.com)

۱. به منظور تأمین اطلاعات و آمار مورد نیاز حوزه گردشگری، مرکز آمار ایران موظف است با محوریت سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و همکاری نیروی انتظامی، بانک مرکزی و سایر دستگاه‌های اجرایی مرتبط نسبت به استقرار و اجرای نظام جامع آمار و حساب‌های اقماری گردشگری TSA تا پایان سال ۱۳۹۷ اقدام نماید. همچنین سازمان برنامه و بودجه موظف است اعتبار مورد نیاز اجرای مصوبه را در بودجه مرکز آمار ایران تأمین نماید.

۲. در احکام فصل پنجم سند آمده است: مرکز ملی آمار ایران با همکاری وزارتخانه طرح حساب‌های اقماری گردشگری را اجرا نماید.

۳. مطابق مذاکرات و جلسات برگزار شده پیرامون گزارش نظارتی تهیه حساب‌های اقماری گردشگری در جمهوری اسلامی ایران به مسلسل ۱۸۹۸۵، به صورت غیررسمی اعلام شده بود که این حساب‌ها در اردیبهشت‌ماه سال ۱۴۰۲ ارائه خواهد شد که تاکنون چنین اتفاقی رخ نداده است.



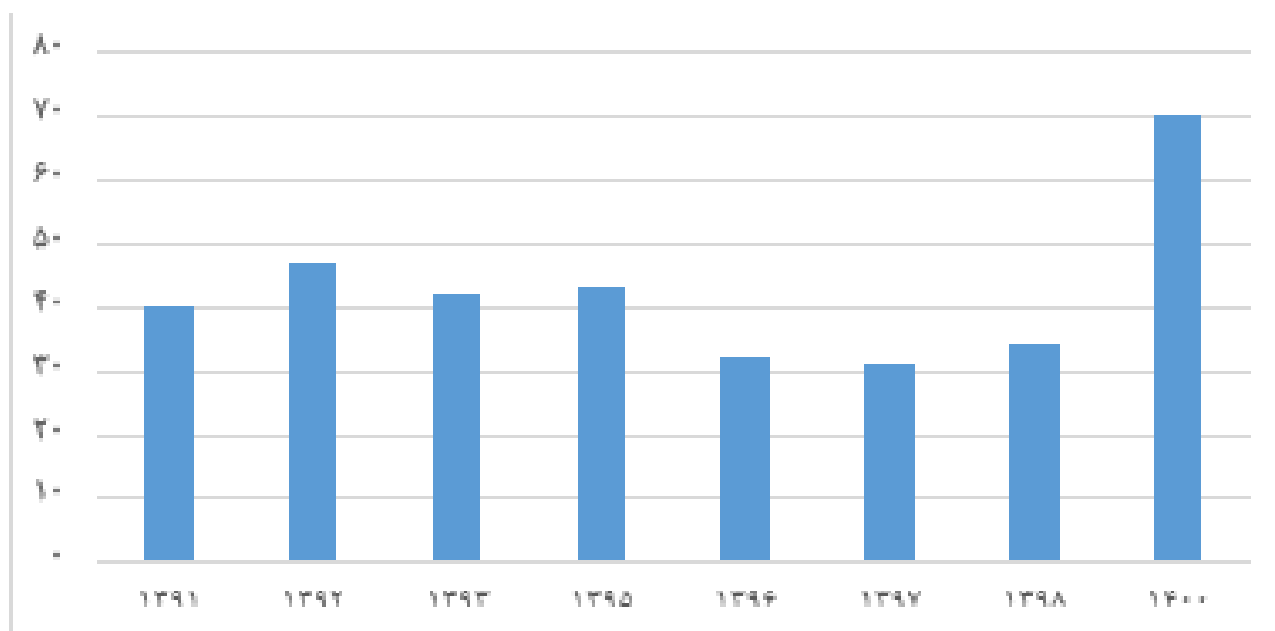
گردشگران داخلی ایران در سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۹۳ هزار و ۸۹۴ میلیارد تومان هزینه کرده بودند که این رقم نسبت به سال قبل از آن با افت ۳۹.۷ درصدی مواجه شده بوده است. دلیل این افت نیز اوج‌گیری بیماری کرونا در آن سال است. بعد از سال ۲۰۲۰ گردشگری داخلی روند رو به رشدی را طی کرد، به طوری که در سال ۲۰۲۱ هزینه کرد گردشگران داخلی ایران ۴۸.۹ درصد رشد داشته و به ۱۳۹ هزار و ۷۷۲ میلیارد تومان رسیده است [۲]. در حالی که براساس آمارها، چشم‌انداز هزینه‌های گردشگری داخلی در سراسر دنیا روند رو به رشدی را نشان می‌دهد، ایران نیز تحت تأثیر روند جهانی قرار دارد.

### ۳-۱. وضعیت و تحلیل گردشگری داخلی ایران

براساس نتایج آمارگیری از گردشگران ملی مرکز ملی آمار ایران در سال ۱۴۰۰، از جامعه ۲۶ میلیون و ۳۰۲ هزار نفری خانوار کشور، حدود ۷۰ درصد از آنان در سال ۱۴۰۰ سفر نرفته و تنها هفت میلیون و ۷۸۸ هزار خانوار معادل ۳۰ درصد خانوارهای کشور در این سال به سفر رفته‌اند.<sup>۱</sup> از سوی دیگر نگاهی به تعداد سفرهای بومی اعضای خانوار بر حسب سفر با اقامت شبانه یا بدون اقامت شبانه نیز نشان می‌دهد. در سال ۱۴۰۰، حدود ۴۲ درصد سفرها با اقامت شبانه و ۵۸ درصد بدون اقامت شبانه بوده که البته درصد خانوارهای سفر نرفته در طول سال ۱۴۰۰ از بهار ۱۳۹۸ کمتر است [۳].

روند سفر ایرانیان نشان می‌دهد هم‌زمان با افزایش جمعیت، میزان سفرها نیز با افزایش نسبی همراه بوده است که با شیوع کرونا این روند متوقف شد، اما با بررسی آمار سفرهای نوروزی در سال ۱۴۰۲ مشاهده می‌شود سفرها روند افزایشی نسبت به دوران کرونا به دست آورده است. به طوری که طبق گزارش دبیر ستاد مرکزی هماهنگی خدمات سفر در سال ۱۴۰۲ از ۲۵ اسفندماه سال ۱۴۰۱ تا ۱۵ فروردین‌ماه سال ۱۴۰۲، در مجموع ۵۷.۱ میلیون نفر شب اقامت ثبت شده که نسبت به مدت مشابه سال گذشته، ۱۷ درصد رشد داشته است [۴].

نمودار ۲. خانوار سفر نرفته در فصل بهار طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ (درصد)



مأخذ: گزارش آمارگیری از گردشگری ملی مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.

۱. طبق گزارش مرکز آمار منظور از خانوار سفر نرفته، خانواری است که حداقل یک عضو آن در دوره آماری مورد بررسی حداقل یک سفر انجام داده باشد، به معنای دیگر اگر یک شخص از خانوار به سفر برود، تمام خانوار سفر نرفته محسوب می‌شود.

بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰<sup>۱</sup> در کل از نظر کمیت (به جز ایام محدودیت‌های بیماری کرونا) گردشگری داخلی در ایران رو به افزایش بوده که بر مبنای داده‌های موجود، سرانه سفرهای خانوارها چند برابر شده است. با این حال افزایش کمیت سفر را نمی‌توان نشانه موفقیت یا بهبود شرایط دانست.<sup>۲</sup> همان‌طور که جدول (۱) مشخص است متوسط هزینه‌های غیر خوراکی خانوار ایرانی شهری از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۹ روند صعودی را طی کرده، اما شتاب رشد هزینه‌های فراغتی (شامل تفریح و سرگرمی، هتل، مسافر خانه، مسافرت‌های دسته‌جمعی) کمتر بوده است. به عبارتی نسبت هزینه‌های فراغتی به هزینه‌های غیر خوراکی سالیانه خانوار با کاهش روبه‌رو بوده و سبب فراغتی خانوار با تغییر معناداری روبه‌رو شده است [۲۶].

جدول ۱. روند تغییرات هزینه‌های فراغتی خانوار شهری

متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالیانه	هزینه‌های فراغتی		سال
	هزینه‌های هتل، مسافر خانه، مسافرت‌های دسته‌جمعی	تفریحات و سرگرمی	
۵۲۰۹۸	۷۰۱	۷۵۴	۱۳۸۵
۹۹۹۶۵	۱۲۶۰	۹۴۰	۱۳۹۰
۱۱۹۷۱۱	۱۰۲۳	۱۰۳۱	۱۳۹۱
۱۵۱۰۲۹	۱۲۹۰	۱۵۱۵	۱۳۹۲
۱۷۶۷۳۹	۱۶۳۳	۱۵۶۶	۱۳۹۳
۱۹۹۹۶۷	۱۳۵۵	۱۶۸۵	۱۳۹۴
۲۱۸۱۸۵	۱۳۳۰	۱۷۸۹	۱۳۹۵
۲۵۲۷۷۵	۱۵۱۷	۲۴۷۴	۱۳۹۶
۲۹۸۷۲۲	۱۹۳۸	۲۹۵۲	۱۳۹۷
۳۵۶۸۵۰	۱۵۹۲	۲۵۳۹	۱۳۹۸
۴۶۰۲۹۸	۵۴۵	۲۱۳۸	۱۳۹۹

مأخذ: سالنامه هزینه و درآمد خانوار مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.

از سوی دیگر بررسی هزینه‌های اختصاص یافته به تفریحات و سرگرمی نسبت به هزینه‌های هتل، مسافرت‌های جمعی، رستوران و مراکز اقامتی نشان از کاهش هزینه‌های سفر به دلیل گران بودن استفاده از امکانات خواب و خوراک در اقامتگاه است. به عبارتی با توجه به مشکلات اقتصادی و اولویت‌بندی‌های موجود در سبد خانوار جامعه ایرانی، هزینه فراغت جزء گزینه‌هایی است که با تشدید چالش‌های اقتصادی زودتر از دیگر موارد کاهش پیدا می‌کند [۲۶].

همچنین شواهد نشان می‌دهد که وضعیت هزینه‌ها در دهک‌های مختلف متفاوت است. خانوار روستایی و دهک‌های ضعیف‌تر تحت تأثیر بیشتر فشار اقتصادی طی سال‌های اخیر سهم کمتری از هزینه سبد خانوار را به تفریحات و سفر اختصاص داده‌اند. بهترین توصیف برای وضعیت موجود را می‌توان در ۳۹٫۸ برابر بودن هزینه‌های تفریحات دهک دهم نسبت به دهک اول یافت [۲۳].

افزایش سرانه گردشگری داخلی بیشتر به خانوارهایی تعلق گرفته که قبلاً هم به سفر رفته‌اند، لذا ساز و کارهای توزیع سفر برای خانوارها به گونه‌ای صورت نگرفته است که در دسترس همگان قرار گیرد. این در حالی است که از میان آمار کلی اقامت در بازه ۲۵ فروردین ماه سال ۱۴۰۱ الی ۱۵ فروردین ماه ۱۴۰۲، ۱۱ میلیون و ۶۰۰ هزار شب اقامت، در مراکز اقامتی رسمی ثبت شده، که رشدی را نسبت سال گذشته نشان نمی‌دهد. همچنین میانگین ضریب اشغال اقامتگاه‌های رسمی در تعطیلات نوروز نیز حدود ۶۶ درصد بوده که به دلیل شرایط اقتصادی و فقدان برنامه به منظور افزایش سطح اشغال اقامتگاه‌ها رشد سفرهای غیر سازمان‌دهی مشاهده شده است، با این شرایط سفرهای

۱. به دلیل عدم ارائه آمار گردشگری از سوی متولی این حوزه بعد از سال ۱۴۰۰، امکان دسترسی به منابع آمار رسمی بعد از آن سال وجود ندارد.

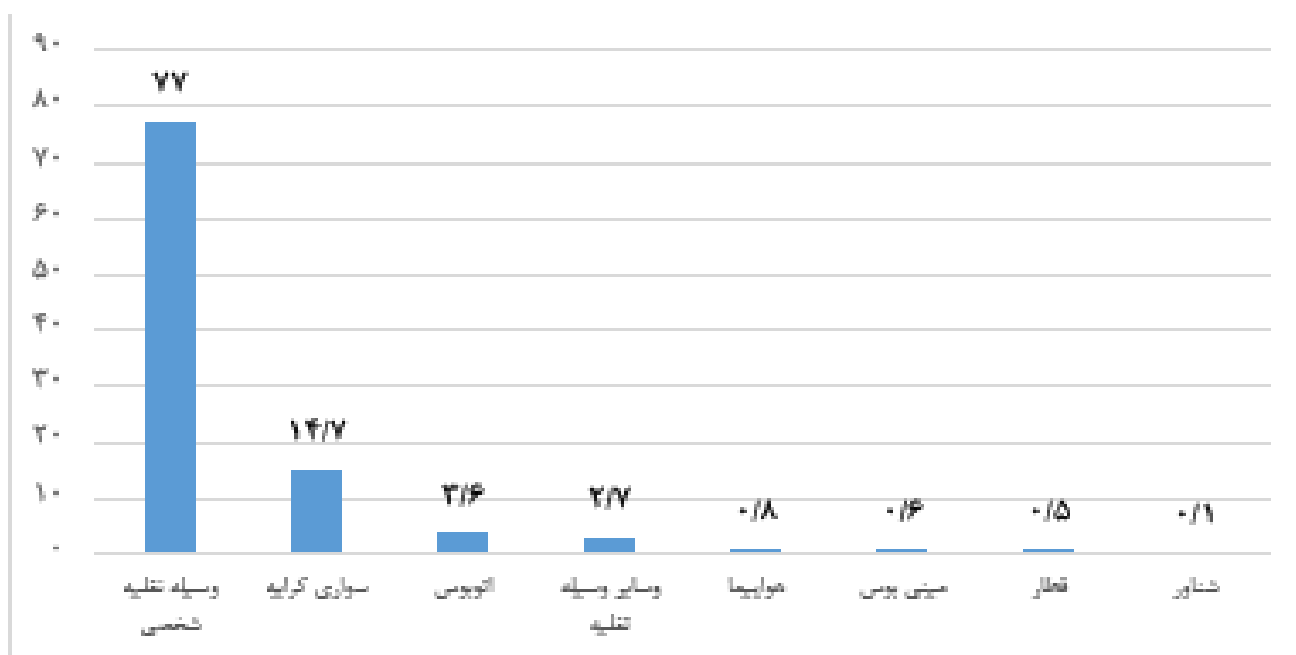
۲. شایان ذکر است، کمیت سفر به عنوان معیار اصلی سنجش اثرگذاری گردشگری معیار ارزیابی نیست. مواهب روانی و اجتماعی گردشگری مقوله با اهمیتی است که به عنوان معیار مهمی در جامعه نیازمند بررسی است.



غیرسازماندهی کمکی به بهبود وضعیت اقتصاد صنعت گردشگری نمی‌کند [۴]. کاهش هزینه سفر و تفریح و حذف آن از سبد هزینه‌های خانوارها می‌تواند تبعات اقتصادی برای مراکز جاذبه گردشگری و تبعات اجتماعی و روانی برای خانوارها و جامعه داشته باشد؛ چراکه خانوارها به میزانی که هزینه‌های سفر خود را کاهش می‌دهند، سهم قابل توجهی از نشاط خود را نیز از دست خواهند داد [۴].

حدود ۷۷ درصد از مسافران در سفرهای خود از وسایل نقلیه شخصی استفاده می‌کنند (۶۸ درصد از وسیله نقلیه متعلق به خود به علاوه ۹ درصد وسیله نقلیه شخصی متعلق به دیگران) و تنها ۲۳ درصد از سفرهای مسافران توسط وسایل حمل و نقل عمومی است [۳]. البته این موضوع در حوزه‌های حمل و نقل عمومی هم دارای توازن نیست، چنان‌که سواری‌های کرایه ۱۴٫۷ درصد، اتوبوس و مینی‌بوس ۴٫۲ درصد، هواپیما و قطار نیز سهم ۰٫۸ و ۰٫۵ درصدی دارند. [۴] این در حالی است که موقعیت سرزمینی کشور و ظرفیت‌های حمل و نقل داخلی و بین‌المللی در جابه‌جایی مسافر و کالا ویژگی‌های برجسته‌ای دارد، از این رو توجه جدی به بخش‌های جاده‌ای (اتوبوس و سواری‌های عمومی) و حمل و نقل ریلی و ناوگان هوایی لازم به نظر می‌رسد. در شرایطی که به حوزه حمل و نقل عمومی متناسب با نیاز توجه نشده است و از جنبه دیگر به دلیل انعطاف‌پذیری استفاده از خودرو شخصی در طول سفر و بهره‌مندی از جاذبه‌های مسیر و مقاصد میانی سبب شده نحوه استفاده مردم از وسایل حمل و نقلی نیز تغییر کند. در این شرایط آمارها، حکایت از استفاده عمده افراد از وسایل نقلیه شخصی است.

نمودار ۳. درصد استفاده از انواع وسیله نقلیه استفاده شده توسط مسافرین در سال ۱۴۰۰



مأخذ: گزارش آمارگیری از گردشگری ملی مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.

در طی دهه گذشته همواره تعداد سفرهای داخلی دارای تغییرات محسوسه بوده است (به جز ایام محدودیت‌های بیماری کرونا)، اگرچه این تغییرات مثبت موجب افزایش تعداد سفرهای داخلی شده، اما با پیامدهای منفی نیز همراه بوده است [۵]. برای مثال با هجوم یک‌باره گردشگران و اشباع ظرفیت‌های خدماتی، گردشگران از خدمات با کیفیت محروم می‌شوند و در انتخاب دوباره همان مقصد دچار تردید خواهند شد.<sup>۱</sup> یا ایجاد شوک‌های حمل و نقل به استان‌ها (خصوصاً استان‌های شمالی) و توقف روند معمول استفاده از خدمات شهری موجب

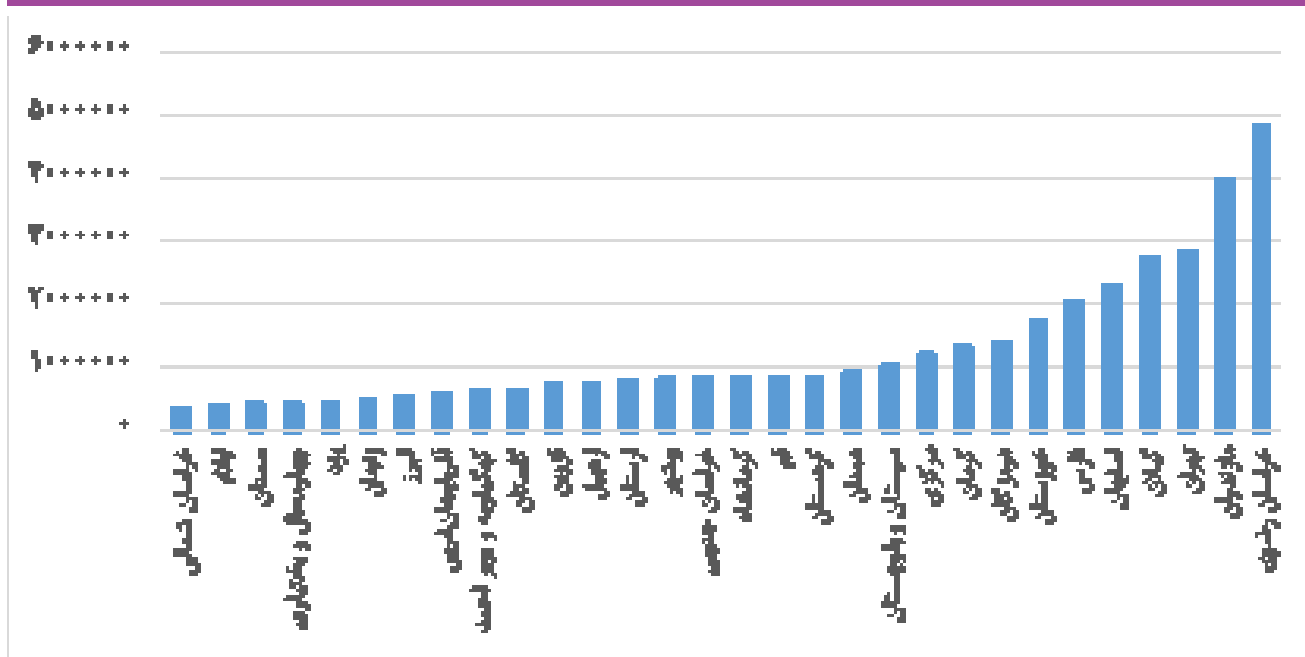
۱. مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی اصفهان در گفتگو با خبرگزاری میراث آریا ۱۴۰۱، کد خبر ۱۴۰۱۰۲۱۹۹۵۷۸۵۳: مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان اصفهان با تأکید بر اینکه برای توسعه ظرفیت زیرساخت‌های استان در حال برگزاری جلسات مستمر با مسئولان استان و اعضای شورای شهر هستیم، افزود: «زیرساخت‌های کاشان محدود است و طی ایام تعطیلات عید فطر حجم تعداد مسافر ورودی به کاشان بی‌سابقه بود. با توجه به این حجم گردشگر تشکیل صف برای ورود به اماکن تاریخی اجتناب‌ناپذیر بود». براساس گزارش ایرنا در فروردین، کد خبر: ۸۴۶۹۵۲۷۸ بیان شد: حجم بالای سفرهای نوروزی که در روزهای نخست تعطیلات عبارت «سونامی سفر» را پدک می‌کشد، چند روزی است که به ازدحام مسافران در مقاصد گردشگری تبدیل شده و استقبال از مناطق گردشگری پذیر به حدی است که زیرساخت‌های موجود امکان پاسخگویی به نیازهای هموطنان را نمی‌دهد.

از دحام و کاهش کیفیت زندگی ساکنین محلی و گردشگران شده است. در حالی که تمایل خانوار به استفاده از حمل و نقل عمومی (به نسبت وسایل شخصی) بسیار پایین است. در بسیاری از زمان‌های سال با شروع تعطیلات عدم پاسخ‌گویی زیرساخت حمل و نقل کشور به نیازهای سفر خانوار مشاهده می‌شود. در واقع زیرساخت‌های فعلی حمل و نقل کشور پاسخ‌گوی انتظارات و تقاضای انباشته گردشگری نبوده است.

## ۲-۳. مقاصد گردشگری داخلی

با بررسی بهار سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۴۰۰، استان‌های خراسان رضوی، مازندران، تهران، گیلان، فارس و اصفهان در صدر استان‌های گردشگری ایران با اقامت شبانه بوده و تقریباً سهم حدود ۵۰ درصدی از کل سفرهای داخلی را داشته‌اند [۳].

نمودار ۴. تعداد نفر شب اقامت سفرهای انجام شده به تفکیک استان‌های باز دید شده بهار سال ۱۳۹۲

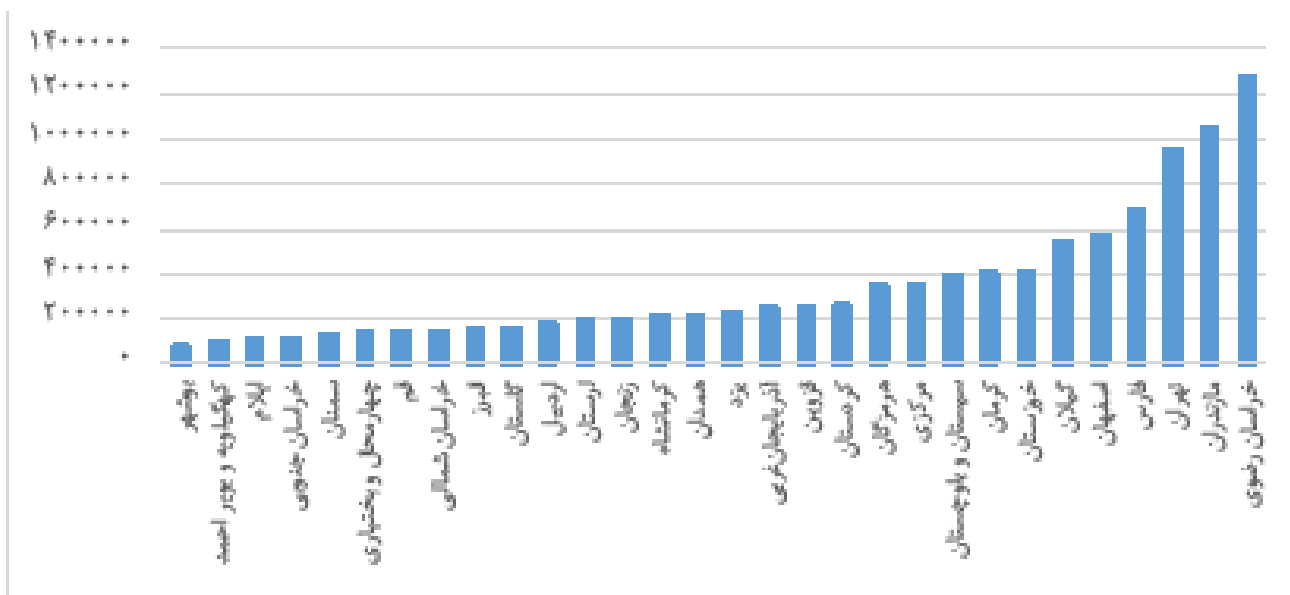


مأخذ: همان، ۱۳۹۲.

در مقابل خراسانی شمالی، ایلام، سمنان، چهارمحال بختیاری و یزد از نظر تعداد سفرهای انجام شده با اقامت شبانه در بهار سال ۱۳۹۲ در رده پایین آمار قرار دارند و تقریباً سهم ۱۰ درصدی را از کل سفرهای داخلی با اقامت شبانه را به خود اختصاص دادند، البته در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۲ الی ۱۴۰۰ سهم بسیاری از استان‌ها در جذب گردشگران تغییر کرده، به طوری که استان‌های بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، خراسان جنوبی و سمنان جایگزین استان‌های دیگر در ردیف پایین سفرهای داخلی با اقامت شبانه را در سال ۱۴۰۰ شدند و تغییراتی در سهم میزان اقامت شبانه استان‌های میانی نمودار رخ داده است [۳].



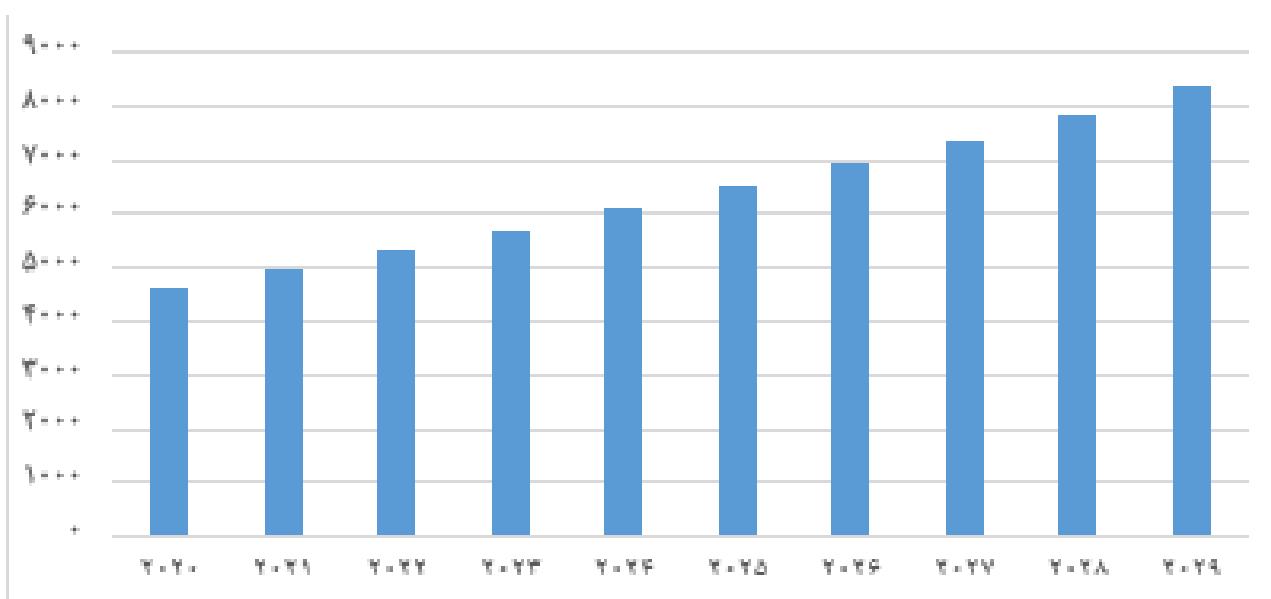
نمودار ۵. تعداد نفر شب اقامت سفرهای انجام شده به تفکیک استان‌های باز دیده شده سال ۱۴۰۰



مأخذ: همان، ۱۴۰۰.

صرف نظر از ویژگی جغرافیایی و آب و هوایی استان‌های مختلف که تغییرات ثابتی را طی زمان‌های سال در جذب گردشگر دارند، بخشی از عوامل اصلی در تغییر جایگاه استان‌ها را می‌توان به ایجاد تغییرات در زیرساخت‌ها، راه‌های مواصلاتی و الگوی سکونت و مرتبط دانست. لذا گزینه‌های مذکور قابلیت تغییر الگوی سفر و جابه‌جایی خانوارها در کشور را دارا هستند. در صورتی که برنامه‌ای کل نگر و جامع منطبق بر سند ملی آمایش سرزمینی مبنای توسعه زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری قرار گیرد و دستگاه‌های ذی‌صلاح در این حوزه بخشی از هزینه‌های عمرانی خود (در حوزه مسئولیت حاکمیتی) را به صورت هم‌گرا به توسعه زیرساخت‌های لازم اختصاص دهند، امکان حرکت به سمت دسترس پذیرتر شدن گردشگری داخلی برای عموم جامعه وجود دارد.

نمودار ۶. تعداد مجموع اماکن اقامتی کشور به تفکیک استان



مأخذ: سالنامه آماری گردشگری سال ۱۳۹۹.

بر اساس نمودار (۶) مشاهده می‌شود روند تعداد شب اقامت استان‌های مختلف تا حدودی متناسب با مجموع هتل‌ها، هتل آپارتمان، مهمانپذیر، متل، پانسیون، بوم گردی، اقامتگاه سنتی، مجتمع گردشگری، خانه مسافر و سایر واحدها در استان‌های مختلف است. بنابراین می‌توان وجود رابطه نسبتاً معنادار بین تعداد حضور گردشگران و زیرساخت‌های اقامتی را مورد تأیید قرار داد. هر چند تجمع این زیرساخت‌ها در برخی از استان‌ها نیز متأثر از وجود جاذبه‌های گردشگری ویژه و متمایز مثل مراکز مذهبی، دریا و دیگر جاذبه‌های گردشگری بوده است.

#### ۴. وضعیت سفر خانوار بر خوردار و غیر بر خوردار از وسیله نقلیه شخصی

گران بودن هزینه‌های حمل و نقل عمومی به نسبت درآمد خانوار دهک‌های متوسط و پایین (خصوصاً حمل و نقل هوایی و جاده‌ای) و عدم دسترسی به وسیله نقلیه، موجب شده تا بسیاری از خانوارهایی که فاقد خودروهای شخصی هستند از فرصت سفر محروم شوند. بدین صورت که در سال ۱۴۰۰ از مجموع حدوداً ۲۶ میلیون و ۳۸۴ هزار خانوار ایرانی، ۷,۷۸۸,۲۲۱ خانوار سفر رفته‌اند و از خانوارهای فاقد خودروی شخصی، صرفاً ۲۴ درصد فرصت تجربه سفر را داشته‌اند. بنابراین ۷۶ درصد از خانوارهایی که فاقد خودروی شخصی بوده‌اند، از خدمات سفر نیز محروم شده‌اند [۳].

فاصله معنادار بین تعداد خانوارهای سفر رفته و سفر نرفته در بخش آمارهای مرتبط با خانوارهای فاقد خودروی شخصی قابل مشاهده است. در واقع بر اساس آمار مشخص است که خودرو، نقش قابل توجهی در توزیع سفر در خانوارهای ایرانی دارد. این در حالی است که نزدیک به ۵۰ درصد خانوارهای ایرانی فاقد خودروی شخصی می‌باشند و حدود ۲۴ میلیون دستگاه خودرو در اختیار ۲۷ میلیون خانوار قرار دارد. این وضعیت مؤید نابرابری در توزیع خودرو در میان دهک‌های مختلف جامعه و اثرپذیری شاخص دسترس پذیری گردشگری از دسترس پذیری خودروی شخصی است.<sup>۱</sup>

آنچه مسلم است با مفروضات فعلی مرتبط با قیمت سوخت و قیمت انواع مختلف حمل و نقل عمومی، دارا بودن خودروی شخصی یکی از ارکان اصلی دسترس پذیری جامعه به گردشگری داخلی به نظر می‌رسد. در این شرایط ضرورت تسهیل بهره‌مندی خانوار فاقد خودرو از وسایل حمل و نقل عمومی نیز مشخص است.

#### ۵. وضعیت شغلی خانوار سفر کرده

مطالعه نشان می‌دهد که متغیرهای میزان درآمد، سن و تحصیلات سرپرست خانوار، با میزان هزینه‌کرد به‌ازای هر نفر هر شب در سفر، دارای هم‌بستگی مثبت است. سرپرست خانوار با مشاغل غیردولتی یا کارفرما نیز بیشترین میانگین هزینه‌کرد را در سفر دارند. در این بین کارکنان بخش‌های دولتی و عمومی نیز به دلیل امکان اقامت در تأسیسات دستگاه‌های مرتبط، فرصت بالاتری در بهره‌مندی از گردشگری داخلی را دارا هستند [۶].

نگاهی به سفرها از زاویه مالکیت محل سکونت خانواده‌هایی که در سال ۱۴۰۰ سفر داشته‌اند، نشان می‌دهد با تقسیم‌بندی محل زندگی افراد به سه دسته شخصی، استیجاری و سایر (سازمانی)، ۸۲ درصد از سفرها توسط خانوارهایی با محل سکونت شخصی یا سازمانی صورت گرفته است و تنها ۱۸ درصد از مسافران افراد مستأجر بوده‌اند. بنابراین دارا بودن محل سکونت به‌عنوان یکی از شاخص‌های تمکن مالی خانوار، سهم خود در دسترس پذیری خانوارها به گردشگری داخلی را نشان می‌دهد. در مجموع این یافته‌ها نشان می‌دهد که بخش‌های کارگری، دهک‌های کمتر برخوردار و محروم جامعه نیازمند توجه بیشتر سیاستگذاران برای تسهیلگری دسترس پذیری به گردشگری داخلی هستند.

۱. مبتنی بر گزارش پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان در مورد مالکیت خودرو در کشور در سال ۱۴۰۱.



## ۶. کاهش سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی در سبد خانوار

در حالی که گردشگری حق تمام اقشار جامعه است، شواهد نشان می‌دهد که دسترس پذیری به آن برای اقشار کم‌برخوردار سال به سال کمتر می‌شود [۷]. براساس آمار و بررسی‌های موجود، با وجود اینکه مراکز اقامتی سطح بالا<sup>۱</sup> (به دلیل بهره‌مندی خانوار بر خوردار و گردشگران خارجی) ضریب اشتغال نسبتاً مساعدی داشتند. مراکز اقامتی متوسط و پایین<sup>۲</sup> ضریب اشتغال نزولی داشتند. با وجود این **مجموع اقامت در هتل‌های کشور در تعطیلات نوروز سال ۱۴۰۲ نسبت به نوروز سال ۱۴۰۱ با کاهش ۱۳ درصدی روبه‌رو بود** [۸]. این در حالی است که سهم ارائه خدمات به خانوار ایرانی در فضاهای خدماتی کوچک‌تر (از جمله اقامتگاه‌های بوم‌گردی یا خانه مسافرها) در کشور نسبت به هتل‌ها بیشتر است. بنابراین برنامه‌ریزی جهت به‌کارگیری ظرفیت کامل هتل‌های سطح متوسط و پایین از یک سو و استفاده از ظرفیت‌های اقامتگاه‌های بوم‌گردی به منظور بهره‌برداری دهک‌های پایین و متوسط، امری ضروری است. همچنین توسعه اقامتگاه‌های ارزان قیمت با سطوح خدماتی متفاوت می‌تواند گزینه‌های ممکن را در اختیار اقشار مختلف باشد.<sup>۳</sup> بر این اساس معافیت‌های مالیاتی و کاهش هزینه‌های حامل‌های انرژی با تأکید بر واحدهای اقامتی و هتل‌های مخاطب قشر متوسط و پایین سبب کاهش هزینه‌های جاری اقامتگاه هدف و در نهایت امکان ارائه تخفیف‌های ویژه و افزایش سطح اشتغال آنها خواهد شد.

همچنین با استفاده از ارائه منابع یارانه سفر به افراد کم‌برخوردار به تناسب سطح درآمدی و دهک‌های درآمدی هم‌گردش مالی صنعت افزایش پیدا می‌کند و هم‌اطمینان از تحقق هدف که افزایش گردشگری (سفر) مردم است بالا می‌رود.

براساس گزارش هزینه و درآمد خانوار کل کشور مرکز ملی آمار، در سال ۱۴۰۲ هزینه تمام‌شده یا بهای تولید و ارائه خدمات تأمین مکان و غذا در یک سال منتهی به بهار سال ۱۴۰۲ نسبت به مدت مشابه سال گذشته ۱۱۳.۱ درصد رشد داشته است. این میزان رشد قیمت تمام‌شده بخش خدمات اثر مستقیم بر قیمت مصرف‌کننده خدمات از جمله بالا رفتن هزینه‌های سفر دارد و عملاً باعث شده تا بسیاری از خانوارهای دهک‌های پایین جامعه از رفتن به سفر محروم شوند.

در تابستان سال ۱۴۰۲ با افزایش قیمت بلیت هواپیما و کمیاب شدن آن، فشار هزینه‌های سفر برای خانوار دهک‌های متوسط و بالا هم بیشتر شده که این امر سبب می‌شود بخش گردشگری و خدماتی کشور دچار آسیب‌های جدی شوند و بسیاری از دهک‌های بر خوردار نیز ناچار به تغییر الگوی سفر و یا محرومیت از آن شوند [۹]. بررسی نسبت هزینه‌های تفریح و سرگرمی به هزینه کل در سبد مصرفی خانوارهای شهری نشان می‌دهد طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ این نسبت با کاهش قابل توجهی روبه‌رو بوده است. در این شرایط گردشگری داخلی تحت تأثیر روند منفی هزینه‌های تفریح و سرگرمی قرار گرفته، به طوری که سهم هزینه‌های مربوط به تفریح و سفر از ۰.۷۱ درصد سال ۱۳۹۰ به ۰.۳۴ در سال ۱۳۹۹ و به ۰.۳۸ در سال ۱۴۰۰ رسیده است [۳]. طی دو سال بحران کرونا به دلیل محدودیت‌های کرونایی خانوارها کمتر سفر رفته‌اند و کمتر به امور تفریحی پرداختند، این میزان حتی در سال ۱۳۹۸ حدود ۰.۵۴ درصد بوده است [۳].

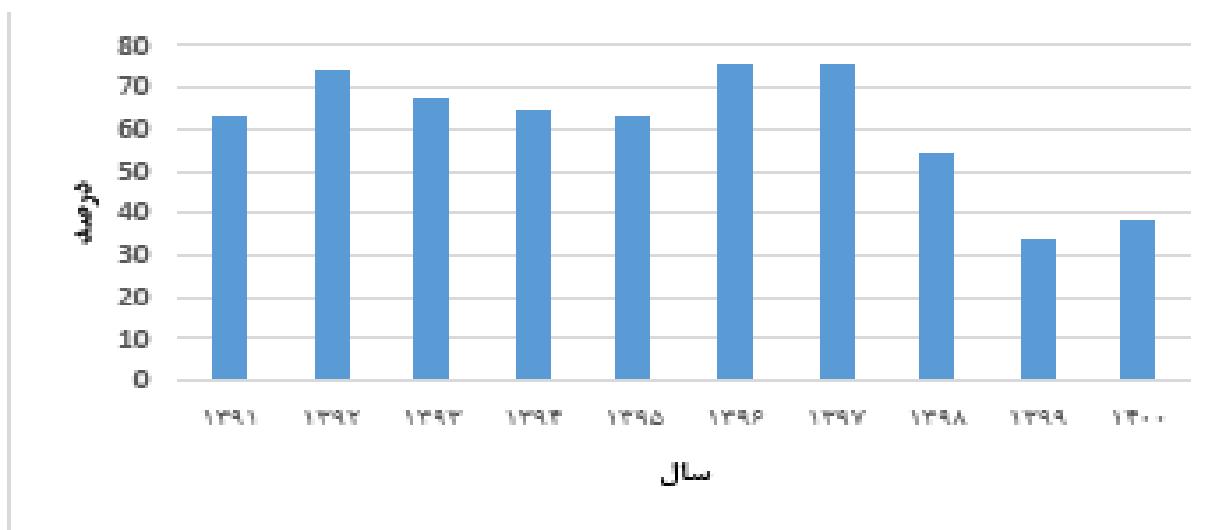
۱. هتل‌های ۴ و ۵ ستاره.

۲. هتل‌های ۱ تا ۳ ستاره.

۳. متنوع‌سازی واحدهای اقامتی جهت پاسخ‌گویی به طیف بیشتری از جامعه لازم به نظر می‌رسد. باید به انواع مختلفی از اقامتگاه برای پاسخ به تقاضای متفاوت اقشار اقدام مؤثر انجام داد. برای مثال می‌توان به انواع اتاقک‌های کوچک، زائر سراها، خانه مسافرها، تجهیز فضای عمومی به عنوان گزینه توجه کرد.



نمودار ۷. سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی در سبد هزینه‌های خانوار شهری (درصد)

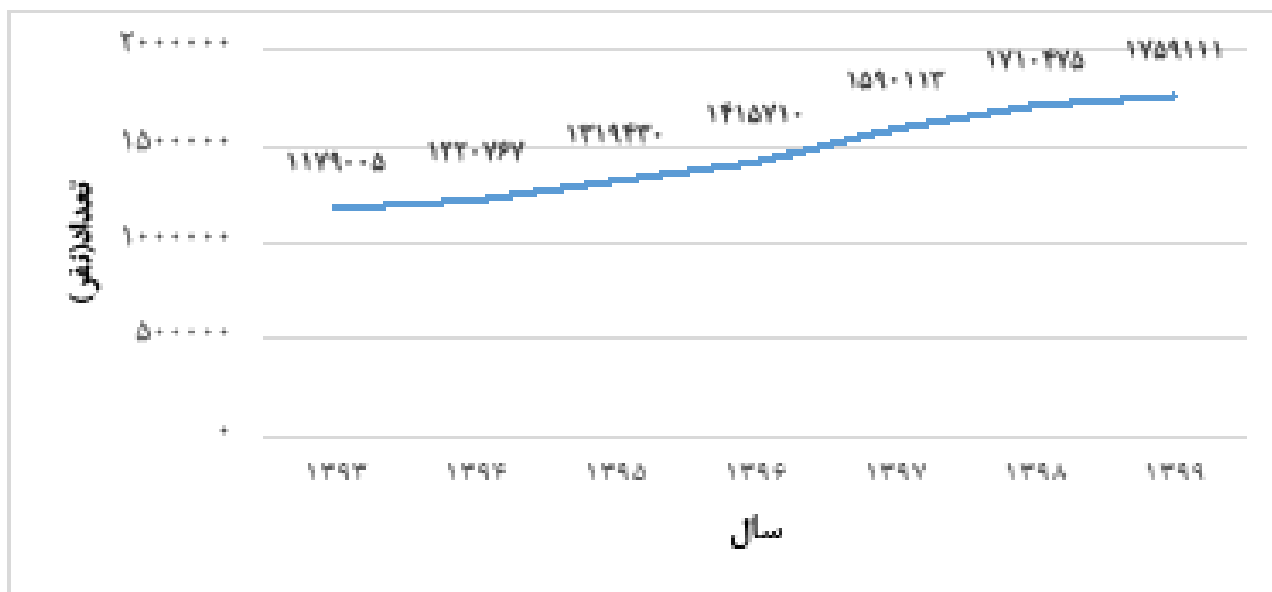


مأخذ: گزارش آمارگیری از گردشگری ملی مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.

## ۷. عدم دسترس پذیری سفر برای افراد دارای معلولیت

معلول فردی است (بدون توجه به بازه سنی خاص) که به علت اختلال فیزیکی (جسمی، حرکتی، حسی)، ذهنی و یا روانی دچار محدودیت در عملکرد فردی و یا اجتماعی باشد. نمودار (۸) جمع کل معلولین تحت پوشش سازمان بهزیستی کشور بر حسب شدت معلولیت را در بازه سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۹ نشان می‌دهد [۱۰].

نمودار ۸. تعداد معلولین تحت پوشش بهزیستی کشور



مأخذ: سالنامه آماری سازمان بهزیستی، ۱۴۰۱.



بر اساس آمار تا سال ۱۴۰۰، ۱،۷۵۹،۱۱۱ معلول تحت پوشش سازمان بهزیستی قرار گرفته بودند<sup>۱</sup>! براساس پیش‌بینی‌ها تخمین زده می‌شود تعداد معلولین تحت پوشش بهزیستی در سال ۱۴۰۳ به بیش از ۱/۸ میلیون نفر برسد. اما با وجود جمعیت زیاد این قشر تهیه زیرساخت گردشگری برای معلولان در کشور در اولویت قرار ندارد که یک مسئله جدی است<sup>۱</sup>! در همین حال نایب‌نایان، ناشنوایان و معلولان حرکتی که نیازهای مستقل و مخصوصی دارند با مشکلات عدیده‌ای مواجه می‌شوند، البته برای این حوزه در سطح کشور (به صورت موردی) امکاناتی در نظر گرفته شده است که به نسبت جمعیت این جامعه، کافی نیست. برای مثال در جزیره کیش، تاکسی ویژه سالمندان و معلولان راه‌اندازی شده که امکان ورود صندلی چرخ‌دار به داخل تاکسی یا برخورداری از صندلی‌های متحرک، مسیر اختصاصی و جادار بودن فضای داخلی از مزیت‌های آن به‌شمار می‌رود.

در سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی، قانونی را تحت عنوان **قانون جامع حمایت از معلولان** به تصویب رساند. پنج سال بعد، کشور به کنوانسیون حقوق حمایت از افراد دارای معلولیت پیوست. در اسفندماه سال ۱۳۹۶ قانون حمایت از حقوق معلولان نیز به تصویب مجلس رسید. با وجود این جز کنوانسیون حقوق معلولین<sup>۱</sup> که در بندهای آن به دسترسی افراد معلول به اماکن گردشگری تأکید شده و فصل دوم<sup>۲</sup> قانون حمایت از حقوق معلولین مصوب سال ۱۳۹۶، در قوانین دیگر جاری کشور به حوزه دسترس پذیر سفر گردشگری معلولین اشاره‌ای نشده است.

تاکنون در خصوص گردشگری افراد معلول آمارهای مشخصی ارائه نشده است و بررسی ابعاد و زوایای دسترس پذیری این گروه به خدمات گردشگری به صورت دقیق قابل بررسی نیست.

## ۸. عدم دسترس پذیری سفر برای سالمندان

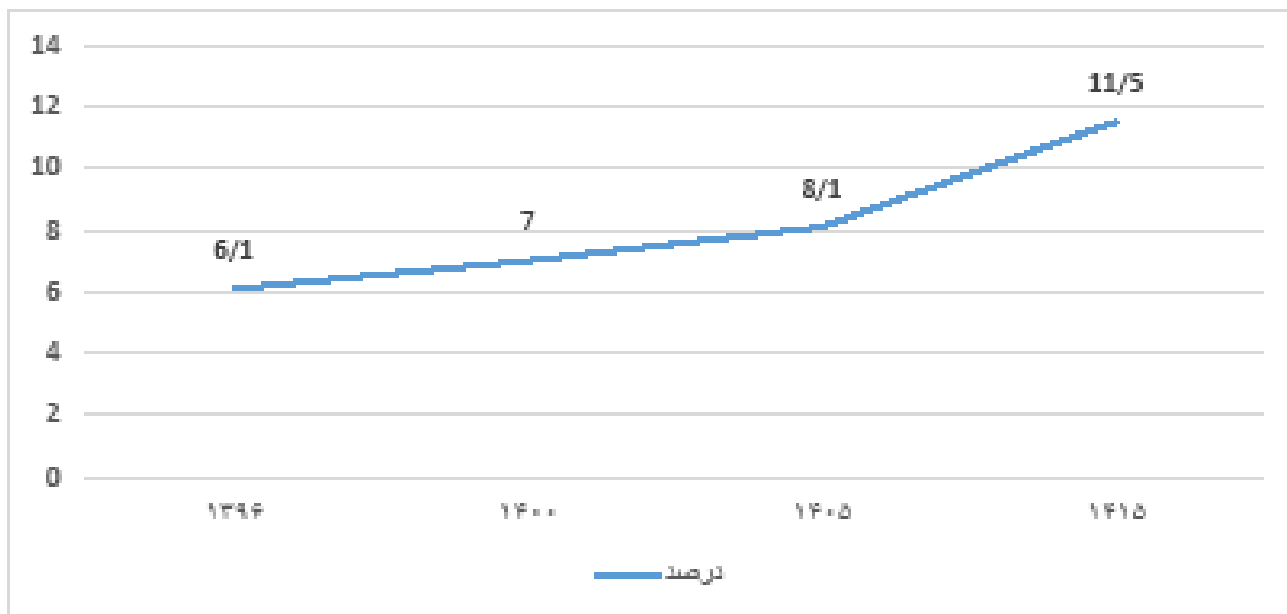


توسعه گردشگری سالمندی منجر به افزایش کیفیت زندگی و رضایت‌مندی سالمندان به‌عنوان بخشی بزرگ از جامعه خواهد شد. این گروه سنی از لحاظ نیازها، محدودیت‌ها و ترجیحات کاملاً متمایز از سایر گروه‌های سنی هستند. در آینده نزدیک مرحله سوم گذار ساختار سنی جمعیت کشور رخ خواهد داد. به‌علت کاهش سریع باروری و مرگ‌ومیر، موج جمعیتی به سمت سنین سالمندی حرکت کرده، در نتیجه سهم جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر افزایش چشمگیری می‌یابد [۱۲]. در عین حال تورم جمعیتی از دامنه سنین فعالیت خارج شده و وارد سالمندی می‌شود و هرم استوانه‌ای در ساختار جمعیتی کشور شکل می‌گیرد. تحولات جمعیتی در کنار رسیدن به توانمندی اقتصادی در سنین بالا منجر به رشد گردشگری در سالمندی خواهد شد که نیازمند اقتضائات خاص خود است. لذا به‌منظور بهره‌مندی از مزایای گردشگری داخلی این قشر لازم است تا برنامه‌ریزی اصولی صورت گیرد [۱۴] که یکی از اقدامات به‌کارگیری گردشگری داخلی به‌عنوان ساز و کاری برای توانمندسازی و افزایش سلامت روحی و جسمی سالمندان است.

۱. ماده (۳۰): دولت‌های عضو، با نیت توانمند ساختن افراد دارای معلولیت در جهت مشارکت بر مبنای برابر با سایرین در فعالیت‌های تفریحی، فراغتی و ورزشی، تدابیر مناسبی را در موارد زیر اتخاذ خواهند کرد:

بند «ب» تبصره «۱» ماده (۳۰): تضمین اینکه افراد دارای معلولیت از دسترسی به اماکن ورزشی، تفریحی و گردشگری برخوردار می‌باشند.  
بند «پ» تبصره «۵» ماده (۳۰): تضمین اینکه، افراد دارای معلولیت از دسترسی به خدمات‌آهنایی که به سازمان‌دهی فعالیت‌های ورزشی، فراغتی، گردشگری و تفریحی اشتغال دارند، برخوردار می‌باشند.  
۲. با عنوان مناسب‌سازی، دسترس‌پذیری، تردد و تحرک.

نمودار ۹. پیش‌بینی روند افزایش جمعیت سالمندان (درصد از کل جمعیت)



مآخذ: نگاهی به جمعیت سالمندان ایران (۶۵ ساله و بیشتر) تا افق ۱۴۱۵، مرکز ملی آمار، ۱۴۰۲.

علاوه بر این، امروز حدود ۷٫۳ درصد از جمعیت کشور را سالمندان تشکیل می‌دهند و پیش‌بینی می‌شود جمعیت سالمندان کشور تا سال ۱۴۱۵ افزایش چشمگیری داشته باشد [۱۲]. رشد سریع جمعیت سالمندی به مسئله‌ای بزرگ برای دولت و سیاستگذاران تبدیل شده است. بنابراین مقوله رفاه، کیفیت زندگی، اوقات فراغت و گردشگری سالمندان از اهمیت بسزایی برخوردار است. در این حوزه می‌توان به برنامه گردشگری سالمندان اروپا (EST) به عنوان نمونه‌ای موفق اشاره کرد که با برنامه اختصاصی برای شهروندان اروپایی بالای ۵۵ سال است و فرصت سفر این افراد به اسپانیا را فراهم می‌نماید. در این برنامه، بخشی از هزینه‌های سفر را دولت اسپانیا و سایر کشورها تقبل می‌کنند و موجب گردشگری سالمندان کشورهایی مثل ایتالیا، یونان و... به این محدوده شده است.<sup>۱</sup> در حال حاضر با وجود فقدان آمار و ارقام در حوزه گردشگری سالمندان، متأسفانه در جهت بهره‌مندی از گردشگری داخلی سیاست‌های خاصی ویژه سالمندان صورت نپذیرفته و خلأ سیاست‌های حمایتی در راستای توسعه گردشگری این قشر و اقدامات هدفمند برای خدمات گردشگری مورد نیاز سالمندان وجود ندارد. شناخت ویژگی‌های افراد سالمند، نیازهای ویژه، علایق و انگیزه‌های سفر یکی از راه‌های کمک به تصمیم‌گیری سیاستگذاران در درک جامع‌تر رفتار و نیازهای فعلی و آتی این قشر بزرگ است. در این حوزه با ارائه مشوق‌هایی که موجب ارزان یا رایگان شدن خدمات یا مناسب‌سازی جاذبه‌ها و محیط‌های گردشگری برای حضور سالمندان می‌توان فرصت دسترس‌پذیری این گروه را افزایش داد.

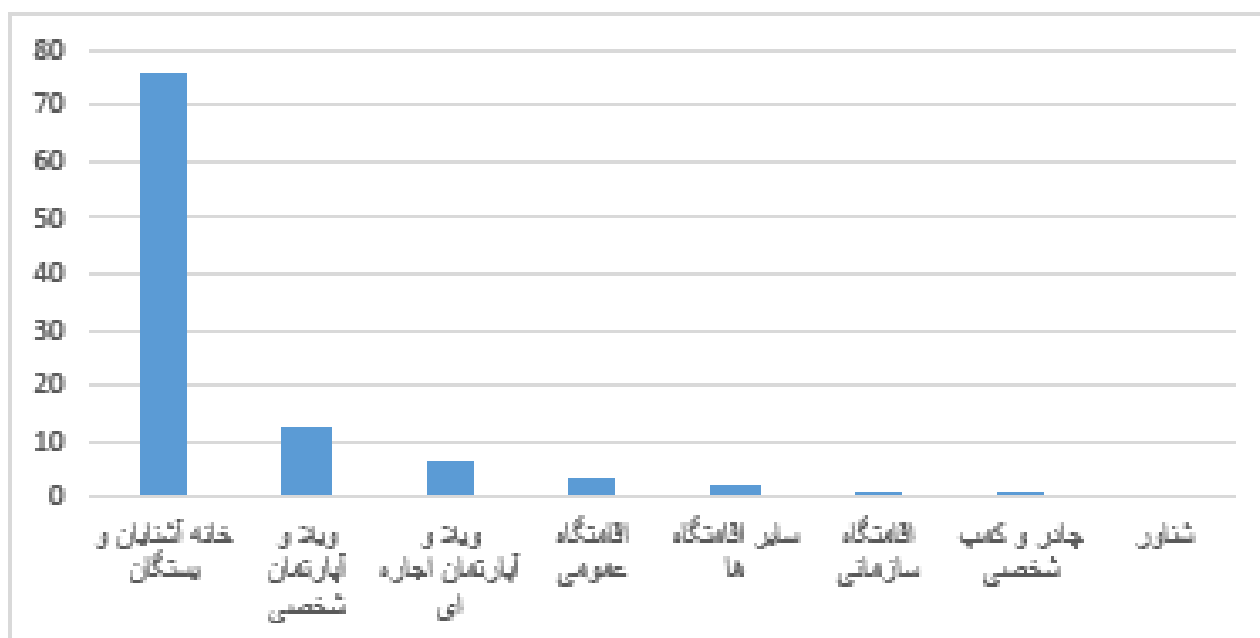


## ۹. نوع اقامتگاه‌های سفرهای داخلی



بررسی سفرهایی سال ۱۴۰۰ با اقامت شبانه نشان می‌دهد ۶۵ درصد از سفرهای با اقامت شبانه، با نیت دیدار دوستان و آشنایان انجام گرفته و به تبع هزینه‌ای بابت اقامت در منزل دوستان و بستگان پرداخت نشده است. ۷۶ درصد اقامت در سفرهای با اقامت شبانه فارغ از نیت خانوارها از سفر، خانه بستگان و آشنایان بوده که سهم غالب را در میان انواع دیگر اقامت دارد. به طوری که در رتبه‌های بعدی ویلا و آپارتمان شخصی با ۱۲ درصد، ویلا و آپارتمان اجاره‌ای با ۶، اقامتگاه عمومی ۳ درصد و اقامتگاه‌های سازمانی و چادر و کمپ هر کدام با سهم ۱ درصدی حضور دارند [۳]. در واقع بخشی از آمار منتسب به اقامت در خانه بستگان و آشنایان ناشی از مسائل فرهنگی خانوار ایرانی است. شرایط موجود اگرچه موجب استحکام روابط خانوادگی شده و امری پسندیده به حساب آید، اما مؤید دسترس پذیری ضعیف خانوارها به اقامتگاه‌ها و الزام به کاهش هزینه‌هاست.

نمودار ۱۰. درصد نوع اقامتگاه‌ها در سفرهای داخلی با اقامت شبانه - ۱۴۰۰



مأخذ: گزارش آمارگیری از گردشگری ملی مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.

همچنین این شرایط مؤید آن نکته است که گردشگران داخلی بخش عمده‌ای از هزینه‌هایشان در جامعه میزبان (یعنی اسکان در اقامتگاه) حذف می‌شود. این اقدام در جهت بقای گردشگری در سبد مصرفی گردشگران است که در نتیجه منجر به کاهش سهم اقتصاد محلی از هزینه‌های خانوارهای مذکور است. لذا نشت اقتصادی و پیامدهای مورد انتظار از بازتوزیع پول در جامعه محلی حداقل خواهد رسید.

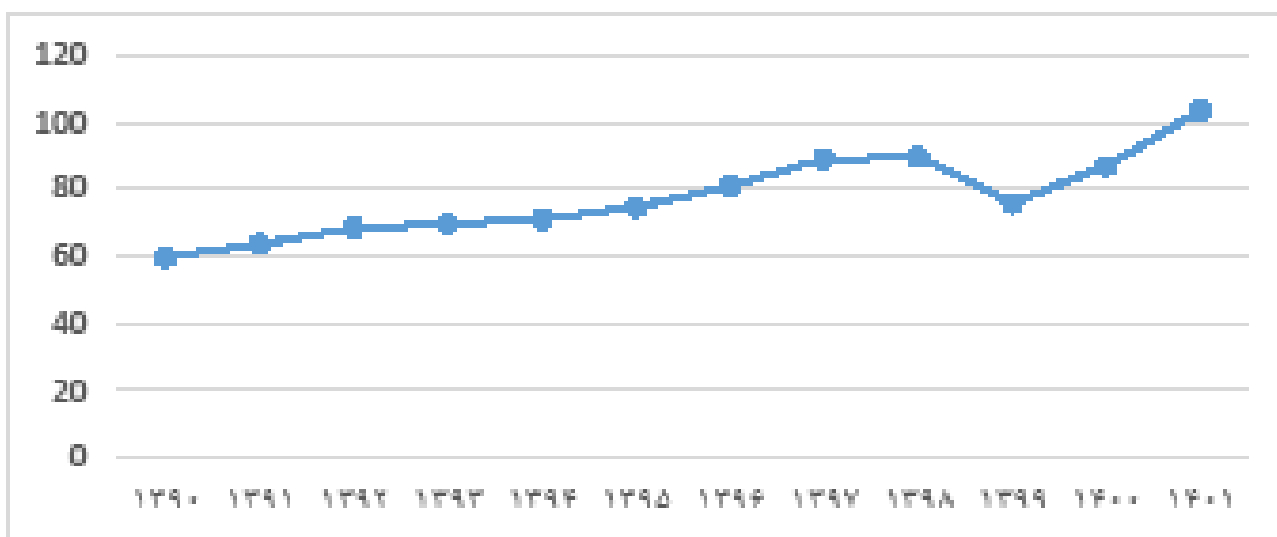
## ۱۰. ضعف در زیر ساخت حمل و نقلی



در ایران به دلیل ضعف سیستم حمل و نقل عمومی و در نقطه مقابل جذابیت استفاده از وسیله نقلیه شخصی باعث کاهش رغبت مسافران نسبت به بهره گیری از شبکه حمل و نقل عمومی شده، به طوری که بخش قابل توجهی از سفرها با دسترسی آسان به خودروهای شخصی صورت می گیرد<sup>۱</sup> [۱۳] که علاوه بر رشد مصرف بنزین، خطرات تصادف بین راهی را تشدید می کنند. به طوری که طی سال ۱۴۰۱ رکورد جدید تلفات جاده‌ای ایران ثبت شده است. براساس گزارش سازمان پزشکی قانونی با افزایش ۱۶ درصدی سوانح جاده‌ای متأسفانه ۱۹ هزار و ۴۹۰ نفر در سال ۱۴۰۱ در جاده‌های کشور جان خود را از دست داده‌اند [۲۷]. در واقع استفاده از خودروی شخصی با بروز سوانح و حوادث روبه رشد همراه است و ادامه این روند موجب هزینه‌های جانی و مالی برای دولت خواهد شد.

ناوگان عمومی فرسوده و نبود توانایی در نوسازی آن (کمبود سرمایه گذاری در این حوزه)، عدم نظارت بر عملکرد ناوگان برای بهبود ارائه خدمات به مسافران، انعطاف ناپذیری قیمت‌ها بر اساس زمان و شرایط جوی (شناور نبودن قیمت) نیز سبب شده ناوگان عمومی جاده‌ای با استقبال دهک‌های مختلف جامعه مواجه نشود.

نمودار ۱۱. میزان مصرف بنزین (میلیون لیتر در روز)



مأخذ: به نقل از خبرگزاری فارس، کسری روزانه ۱۳ میلیون لیتر بنزین در سال جاری، ۱۴۰۲.

بررسی روند مصرف بنزین در کشور از سال ۱۳۹۰ نشان می دهد که مصرف این فراورده نفتی سالیانه به طور متوسط ۶ درصد افزایش می یابد. هر چند در سال ۱۳۹۸ با اصلاح قیمت و شیوع کرونا در بهمن، روند مصرف بنزین به شدت نزولی شد، اما از سال ۱۳۹۹ به بعد، رشد مصرف سالیانه افزایش چشمگیری یافت. طبق نمودار، نرخ رشد بنزین در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ به ترتیب ۱۴،۹ و ۱۹ درصد بوده که نسبت به میانگین ۶ درصد با اختلاف بیشتر بوده و حاکی از سرعت گرفتن مصرف بنزین در کشور است [۱۵]. از عوامل اصلی مصرف بنزین استفاده از خودروهای شخصی در تردهای شهری و بین شهری است که به عنوان مهم ترین ابزار در دسترس مردم برای گردشگری و سفر مطرح است. به طور کلی مقایسه تعداد مسافران حمل و نقل ریلی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ نشان از روند تقریباً ثابت در استفاده مسافران از حمل و نقل ریلی دارد (جز ایام شیوع بیماری کرونا در سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۸ که با افت شدید مواجه شد) و از حدود ۲۹ میلیون ۵۵۹ هزار نفر در سال

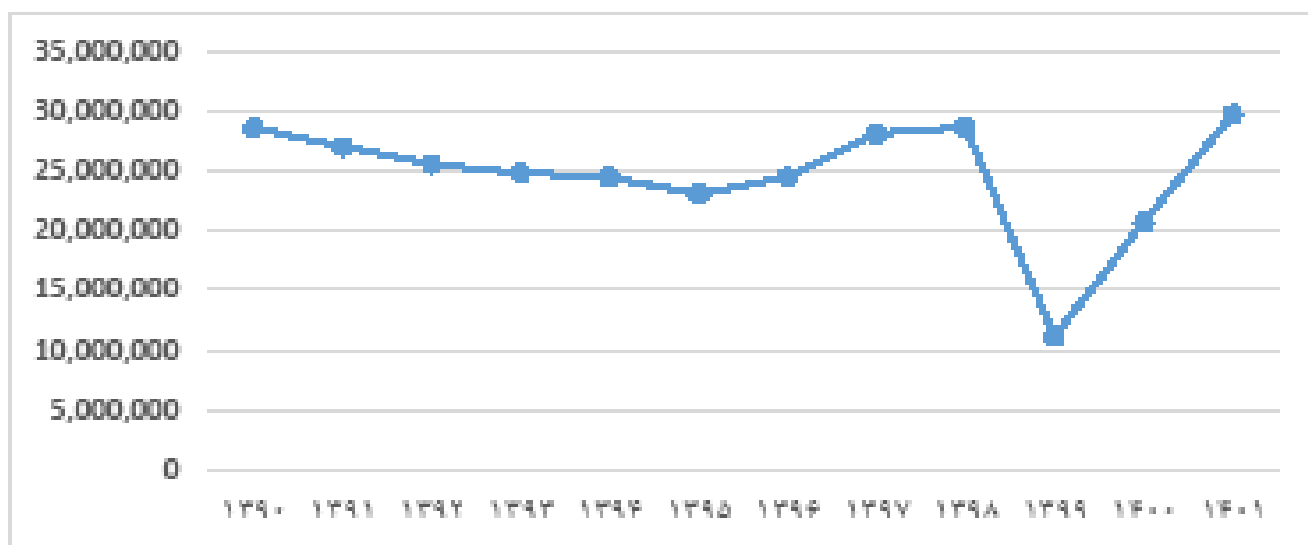
۱. در این میان نباید عدم افزایش قیمت سوخت متناسب با افزایش عمومی قیمت‌ها (و به صرفه بودن به طور خاص برای خانواده‌های بالای دو نفر) و همچنین آزادی عمل فردی در استفاده از وسیله حمل و نقل شخصی (امکان توقف، تغییر مسیر و برنامه سفر، استفاده از مناظر طبیعی در مسیر و...) را نادیده گرفت.



۱۳۹۰ به حدود ۲۹ میلیون و ۶۶۵ هزار نفر در سال ۱۴۰۱ رسیده است [۲۵]. براساس سالنامه آماری حمل و نقل ریلی سال ۱۴۰۰، متوسط ضریب اشغال مسافران حمل و نقل ریلی کشور ۶۳ درصد اعلام شد.

از جنبه دیگر با بررسی نقشه ریلی کشور، فقدان وجود زیر ساخت ریلی در مسیرهای پر تردد مشاهده می شود. به طور واضح مسیر شرق به غرب نوار ساحلی شمال کشور و یا مسیر پایتخت به شهرهای پر تردد که همواره با ازدحام مسافر مواجه بوده، فاقد زیرساخت حمل و نقل ریلی متناسب است.

نمودار ۱۲. تعداد مسافر حمل و نقل ریلی سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۱

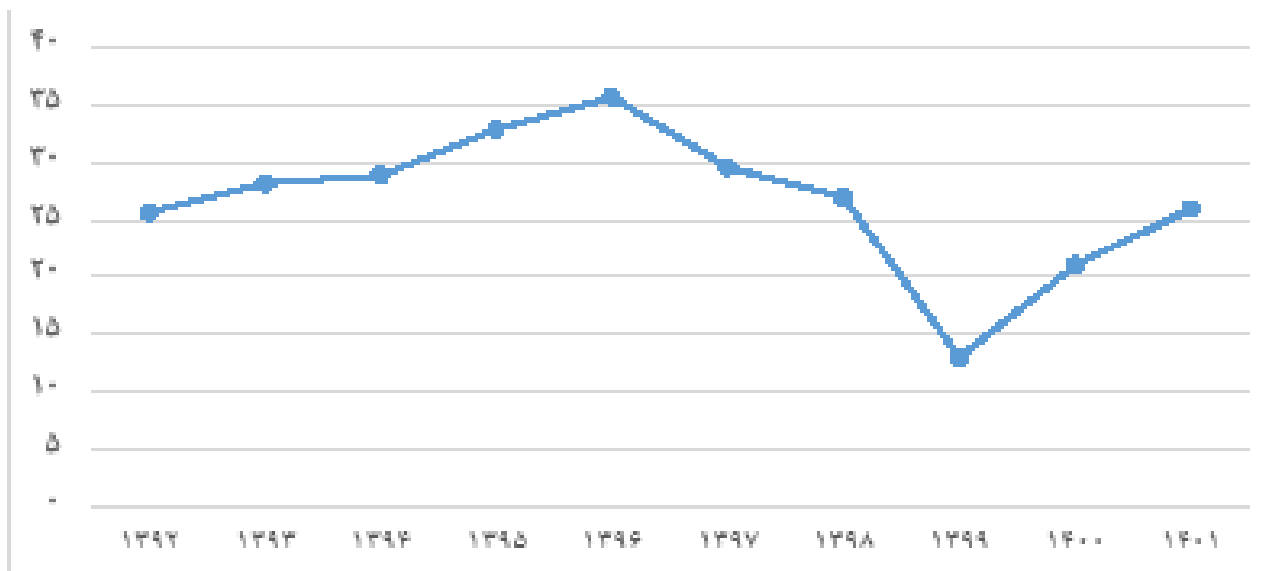


مأخذ: سالنامه آماری حمل و نقل ریلی کشور ۱۴۰۱-۱۳۹۰.

در حالی که استفاده از هواپیما امن ترین وسیله حمل و نقل در جهان است، در این حوزه نیز وضعیت رو به رشدی نسبت به دهه ابتدای دهه ۱۳۹۰ مشاهده نمی شود.<sup>۱</sup> بررسی تعداد مسافران جابه جا شده در ۱۰ سال گذشته نشان می دهد، در حالی که تعداد نفرات جابه جا شده توسط زیرساخت حمل و نقل هوایی در سال ۱۳۹۶ حدود ۳۵ میلیون ۷۰۰ هزار نفر بوده، این عدد در سال ۱۴۰۱ به حدود ۲۶ میلیون نفر رسیده است [۲۸].

۱. در سال‌های ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، به دلیل محدودیت‌های شیوع بیماری کرونا کشور با کاهش شدید جابه جایی مسافران حمل و نقل هوایی مواجه شد.

نمودار ۱۳. تعداد مسافر حمل و نقل هوایی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۲ (میلیون نفر)



مأخذ: سازمان هواپیمایی کشوری جمهوری اسلامی ایران و شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران.

به دلیل افزایش قیمت‌های بلیت هواپیما نسبت به درآمد خانوار ایرانی (خصوصاً در سال ۱۴۰۲) بسیاری از اقشار از حمل و نقل هوایی بی‌بهره هستند.<sup>۱</sup> همچنین تعداد ناوگان ثبت شده کشور در سال ۱۴۰۱ معادل ۳۴۴ عدد بوده که به گفته رئیس سازمان هواپیمایی کشور فقط حدود ۱۷۳ فروند عملیاتی است [۱۶]. در مجموع به منظور دسترس پذیری سفر اقشار جامعه نیازمند تدابیر حمایتی از سمت عرضه و تقاضاکننده است. فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران در بخش حمل و نقل مانند سایر بخش‌ها و بنگاه‌های اقتصادی بر مبنای هزینه و فایده پایدار فعالیت می‌کنند. در صورتی که توجیه اقتصادی در این باره وجود نداشته باشد، این بخش در معرض تعطیلی قرار خواهد گرفت. لذا این حوزه نیازمند برنامه‌ریزی جهت افزایش جذابیت حضور بخش خصوصی و افزایش بهره‌وری و ضریب اشغال در مقاطع غیر اوج سفر با ساز و کار مبتنی بر مشارکت بخش خصوصی است.

با وجود این در بند «۳» راهبردهای کلان و سیاست‌های اجرایی<sup>۲</sup> و اقدامات اساسی<sup>۳</sup> و تکالیف وزارت راه و شهرسازی<sup>۴</sup> ذیل سند راهبردی توسعه گردشگری نسبت به مدیریت عرضه و تقاضای ناوگان حمل و نقل و ارتقای استانداردها و کیفیت شبکه و ناوگان خدمات حمل و نقل در مقصدهای گردشگری تأکید شده است.

۱. شایان ذکر است این عدد در سال ۶۹۳۱ معادل ۶۰۳۸۰۲ نفر بوده است.

۲. تسهیل دسترسی به خدمات حمل و نقل (هوایی، ریلی، جاده ای و دریایی) در مقصدهای گردشگری داخلی و بازارهای هدف گردشگری، ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق گردشگری از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی با استفاده از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.

۳. مدیریت عرضه و تقاضای ناوگان حمل و نقل.

ارتقای استانداردها و کیفیت شبکه و ناوگان خدمات حمل و نقل در مقصدهای گردشگری.

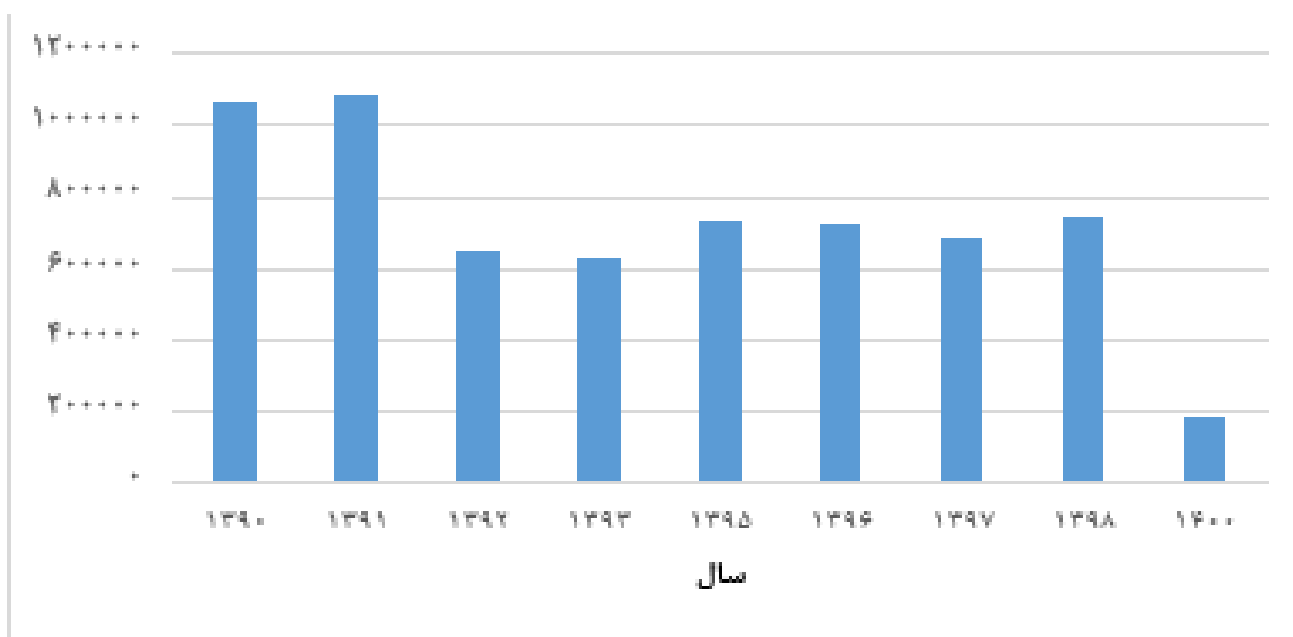
۴. وزارت راه و شهرسازی موظف است سیاست‌های حمایتی را در حوزه قیمت‌گذاری حمل و نقل هوایی در جهت توسعه مقاصد گردشگری تنظیم نماید. وزارت راه و شهرسازی، موظف است؛ سیاست‌های توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل مسافری خود را با لحاظ سیاست‌های توسعه صنعت گردشگری تعیین و اجرا نماید.



## ۱۱. عدم حمایت از سفرهای گروهی (تورها)

در صورتی که تورهای گردشگری به شکل نظام‌مند، برنامه‌ریزی شده و مبتنی بر فرهنگ خانوار ایرانی طراحی شود، سبب کاهش هزینه و افزایش کیفیت سفر خواهد شد. استفاده از تور به دلیل مشارکت گروهی افراد، امکان بهره‌مندی از تخفیفات تأسیسات گردشگری، افزایش ضریب اشغال، توزیع منابع در جامعه میزبان و برنامه‌پذیرتر شدن گردشگری مبتنی بر استاندارد تدوین شده را فراهم می‌سازد. بر اساس آمارها، حجم استفاده از تور توسط خانوارها، وضعیت مطلوبی را نشان نمی‌دهد این امر به معنای بهره‌برداری حجم محدودی از بازار گردشگری کشور از سفرهای قابل پیش‌بینی و برنامه‌ریزی است. لذا عمده سفرها بدون برنامه‌ریزی (غیرقابل پیش‌بینی) و به شیوه سنتی رخ می‌دهد. نمودار (۱۴) تعداد سفرهای داخلی با تور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ را نشان می‌دهد. از سال ۱۳۹۱ به ۱۳۹۲ افت چشمگیری در تعداد سفرهای داخلی با تور رخ داده است و بعد از آن هرگز آمار آن به میزان اوج خود در سال ۱۳۹۱ بازگشت نداشته است. از سال ۱۳۹۲ به بعد میزان سفر با تور (به جز سال ۱۴۰۰ که به دلیل بیماری کرونا افت شدیدی کرده بود) تقریباً روندی ثابت را طی کرده است [۳]. کاهش علاقه جامعه به استفاده از تورها را صرفاً نمی‌توان به مسائل اقتصادی مرتبط دانست. در واقع تورهای گردشگری متنوع و متناسب با گروه‌های هدف و تعریف مقصدهای جدید و کمتر شناخته شده عامل جذب‌کننده جامعه به استفاده از تورهای گردشگری است. لذا در این حوزه لازم است در مورد تولید محصولات و خدمات جدید مبتنی بر طبقه‌بندی تقاضا با قیمت‌های مختلف اقدام مؤثر صورت گیرد.

نمودار ۱۴. تعداد سفرهای داخلی با تور (نفر)



مأخذ: گزارش آمارگیری از گردشگری ملی مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.

شایان ذکر است تقویت دسترسی جامعه به تورهای گردشگری به مؤلفه‌های مختلفی چون همکاری دستگاه مسئول، تدوین بسته‌های حمایتی و جایگاه سفر در سبب هزینه خانوار بستگی دارد و به صورت تصادفی و بی‌برنامه این وضعیت تغییر نخواهد کرد.



## ۱۲. بی توجهی به آمایش سرزمینی

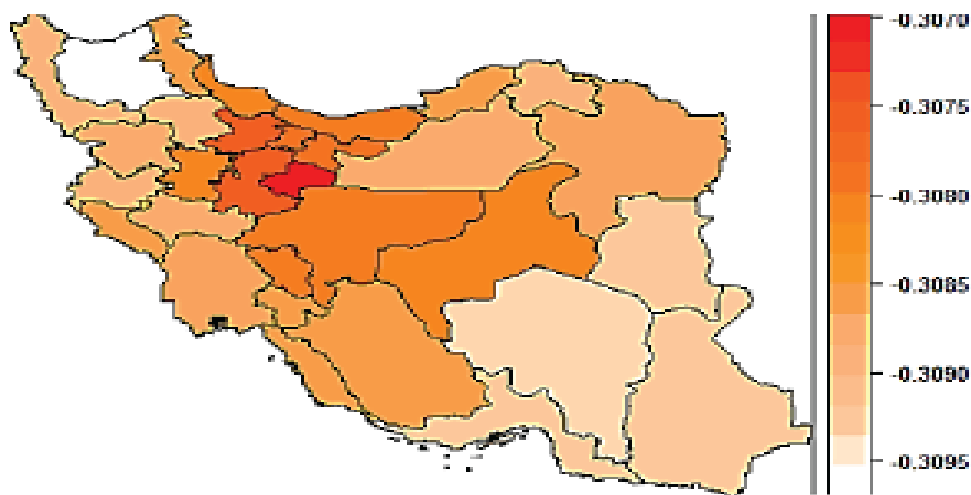


به نظر می‌رسد چون سفر به بخشی از سبک نوین زندگی ایرانیان تبدیل شده، شرایط اقتصادی رکود تورمی حاکم بر جامعه بیشتر از آنچه اصل سفر را دستخوش تغییر بنماید، ساختار سفر را تحت تأثیر قرار داده است. یعنی سفرهای داخلی ایرانیان را به سفرهای درون استانی با دوره اقامت کوتاه‌تر و کم‌هزینه‌تر تبدیل کرده است. همچنین پیش‌بینی می‌شود به دلیل ناترازی ارزهای بین‌المللی در برابر ریال، بخشی از سفرهای برون مرزی ایرانیان به سفرهای داخلی تبدیل شود و این ملاحظه می‌تواند سهم سفرهای داخلی را افزایش دهد.

در حال حاضر پراکندگی سفرهای داخلی عمدتاً در شهرهای شمالی و کلان‌شهرها و مناطق مرکزی کشور است. با هدایت هوشمندانه منابع و مشوق‌ها بر اساس مزیت جوامع، زمینه ایجاد تأسیسات و زیرساخت‌های گردشگری مناطق مختلف فراهم می‌شود و مبتنی بر قابلیت‌های منطقه زمینه ورود بخش خصوصی نیز هموار می‌شود. از طرف دیگر مسافت سفرها در صورت تأمین زیرساخت‌های گردشگری در مناطق هم‌جوار، کوتاه‌تر خواهد شد. در صورتی که الگوی سفر به گونه‌ای تغییر کند که سفرهای گردشگری داخلی از سفرهای طولانی و با تأکید بر استان‌های دورتر به سمت شهرهای مجاور و مقاصد نزدیک‌تر تغییر یابد، هزینه‌های سفر، خطرات جاده‌ای و ازدحام جاده‌ای کمتر می‌شود، لذا توزیع متوازن گردشگری در کشور محقق می‌شود.

نمودار (۱۵) تأثیر قدرت خرید خانوار بر سهم هزینه کرد گردشگری را به تفکیک استان‌های مختلف نشان می‌دهد. این نمودار مؤید آن است که با کاهش قدرت خرید همچنان گردشگری در سبد هزینه‌های خانوار استان‌های مرکزی کشور نسبت به استان‌های غیر مرکزی باقی می‌ماند. مرکزیت مکانی در سفرهای داخلی فرصت مناسبی برای گردشگران در انجام سفرهای کوتاه (استان‌های هم‌جوار) فراهم خواهد کرد و این امر سبب شده که سفر برای خانوارها با تغییرات قدرت خرید در مناطقی که زیرساخت گردشگری هم‌جوار آنها وجود دارد همچنان باقی بماند. [۱۷]

نمودار ۱۵. تأثیر قدرت خرید خانوار بر هزینه کرد گردشگری به تفکیک استان‌های مختلف



مأخذ: یافته پژوهشی با عنوان بررسی تأثیرپذیری الگوی سفرهای داخلی خانوارهای ایرانی از تغییر در قدرت خرید خانوار [۱۷].



بر اساس نمودار فوق می‌توان به دسترسی استان‌های تهران و مناطق مرکزی کشور به دلیل وجود زیرساخت گردشگری مجاور پی برد، در حالی که وابستگی سفر به تمکن مالی به دلیل این دسترس پذیری کمتر شده، همچنان سفرها در این استان‌ها در جریان است. در حالی که در نیمه جنوب شرق، شرق و غرب و شمال غرب کشور با کاهش قدرت خرید خانوارها از سفرها به دلیل دسترس پذیری کمتر به تأسیسات گردشگری کاسته شده است.

در بند «۱۷» سند ملی آمایش سرزمین،<sup>۱</sup> ارتقای گردشگری و آوازه میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران و گسترش بوم‌آورد، اجتماع محور، فرهنگ مینا، خلاق و متنوع در پهنه سرزمین مدنظر است. منابع یاد شده در پهنه سرزمینی ایران لازم است تا در فرایند تبدیل از منابع ظرفیت نهایتاً به جاذبه تبدیل شود و در عین حال عامل کاهش هزینه‌های حمل و نقل و افزایش کیفیت سفر خانوار شود.

در سند راهبردی توسعه گردشگری<sup>۲</sup> نیز تدوین سیاست‌های بخشی پیش‌بینی شده است. با وجود اقدامات جزئی در تدوین سیاست‌های منطقه و استانی در بخش گردشگری، نیازمند اقدامات اساسی و یکپارچه در تدوین و اجرای سیاست‌های بخشی بر اساس آمایش سرزمینی با هماهنگی نهادها و بازیگران فعال مناطق مختلف کشور است.

### ۱۳. ساماندهی تعطیلات رسمی کشور



در تقویم همه کشورهای جهان، تعطیلات رسمی از مجموع تعطیلی آخر هفته و تعطیلی مناسبتی تشکیل می‌شود. تعداد تعطیلات آخر هفته و مناسبتی در اکثر کشورهای جهان بین ۱۱۰ تا ۱۲۹ روز است، اما این تعداد در ایران با احتساب ۲۶ روز تعطیلی رسمی و ۵۲ روز تعطیلی روز جمعه ۷۸ روز می‌شود [۱۸]. حتی اگر پنجشنبه‌های نیمه تعطیل هم به این تعداد اضافه شود، کل تعطیلات ایران به ۱۰۴ روز می‌رسد، بنابراین در صورت دوروزه شدن تعطیلی آخر هفته، مجموع تعطیلات در ایران به ۱۲۵ روز خواهد رسید که در این صورت باز هم از تعطیلات بسیاری از کشورها کمتر است. همان‌طور که در نمودار (۱۶) مشخص است، ایران یکی از کشورهای است که از کمترین تعطیلات سالیانه برخوردار است [۱۹]. هرچند آنچه در تعطیلات در کشور نیازمند توجه است، نه صرفاً تعداد تعطیلات بلکه توزیع، پراکندگی و توالی تعطیلات مذهبی، ملی و حکومتی در تقویم کشور است [۳۱].

۱. فرهنگ مینا نمودن صنعت گردشگری در مناطق گردشگری ایران با رویکرد ارتقای تعامل جامعه میزبان و میهمان، ظرفیت‌سازی و تسهیل فرایند جذب گردشگران خارجی. صیانت و حفاظت فیزیکی، حقوقی و معنایی میراث تاریخی، طبیعی و فرهنگی در مقابل هرگونه تهدید اعم از زوال، تجاوز، سرقت و تخریب با تأکید بر مشارکت‌های مردمی. بهره‌گیری از رویکرد برندسازی مکانی و معرفی آوازه قلمروهای خاص میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی کشور از جمله میراث مرتبط با کشاورزی و دانش بهره‌گیری از آب (مانند قنات، کاریز، آب انبار، پل‌ها و سد‌های تاریخی)، انرژی‌های پاک (آسیاب، آسیاب، دستکند)، دانش سنتی تولید (دریانوردی، لنج‌سازی، ابریشم‌کشی و...) و گونه‌های منحصر به فرد جنگل، بیابان و موزه‌های ملی و منطقه‌ای.

۲. احیا و تقویت نمادها و رویدادهای ملی، منطقه‌ای، مذهبی و قومی انسجام‌بخش در پهنه جغرافیایی کشور.

۳. اولویت‌بخشی به هدف غایی گردشگری برای گفتمان‌سازی، ایجاد هم‌بستگی و ارتباط اجتماعی سرزمینی در سطح ملی و بین‌المللی.

۴. احیای هنرهای رو به فراموشی و تقویت تولید و بازرگانی صنایع دستی.

۵. حفظ و احیای هویت، آیین‌ها، سنت‌ها و مراسم ویژه اقوام مختلف حوزه تمدنی ایران.

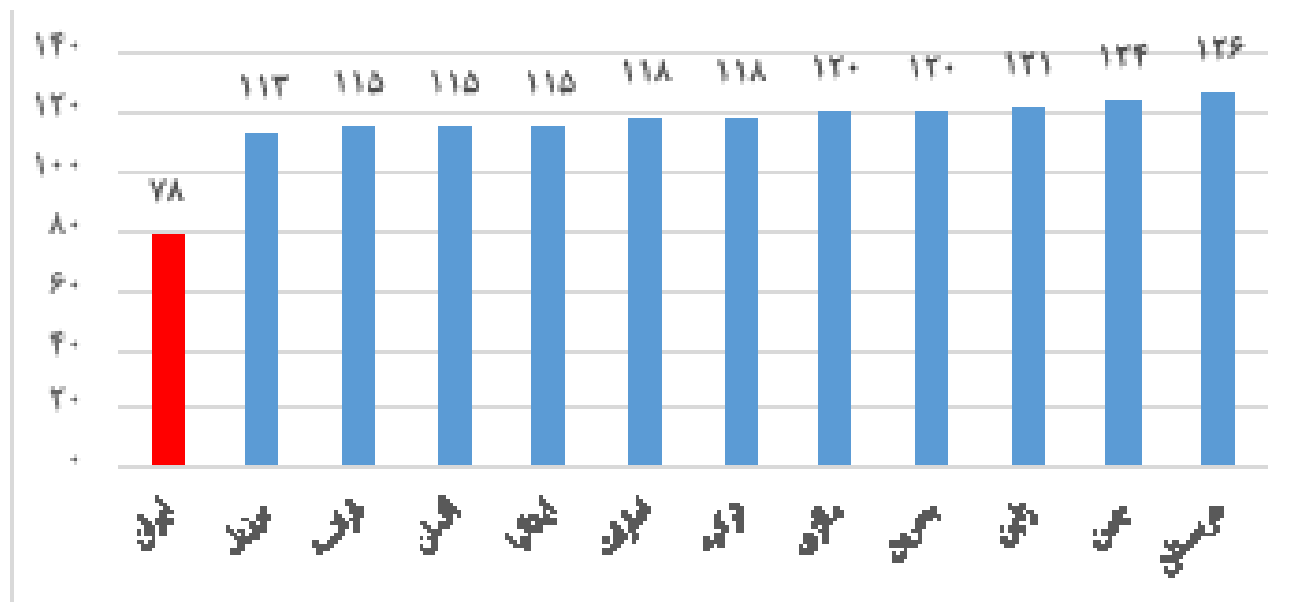
۶. معرفی و حمایت از گنجینه‌های زنده بشری، مشاهیر و مفاخر فرهنگ، هنر و حوزه تمدنی ایران.

۷. توسعه و به‌کارگیری فناوری‌های نوین نظیر اینترنت اشیا و واقعیت گسترده (شامل واقعیت افزوده، واقعیت مجازی و...) در توسعه گردشگری و معرفی میراث فرهنگی کشور.

۸. تجهیز زیرساخت‌ها و توسعه شبکه‌های یکپارچه گردشگری.

۹. سیاست‌های اجرایی راهبردهای کلان: سیاستگذاری و تصمیم‌گیری منطقه‌ای به کمک کمیته‌های منطقه‌ای (چنداستانی) بین ذی‌نفعان کلیدی (دولتی، خصوصی و عمومی).

## نمودار ۱۶. تعداد روزهای تعطیل کشورهای مختلف دنیا



مآخذ: گزارش مرکز پژوهش و بررسی‌های اقتصادی، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان، پاییز سال ۱۴۰۲.

یکی از مبانی مهم برای دسترس پذیر کردن گردشگری، افزایش و توزیع تعطیلات در تقویم کشور است. باید به این نکته توجه داشت که بسیاری از خانواده‌ها بر اساس تعطیلات رسمی برای سفرها برنامه‌ریزی می‌کنند. در حالی که با تعطیلی یک روزه و توزیع محدود تعطیلات بلندمدت، امکان برنامه‌ریزی سفر به شکل محدودی فراهم است. اصلاح الگوی پراکنش تعطیلات بر اساس نیاز اوقات فراغت خانوار اثر معناداری بر سلامت فردی و اجتماعی و بهبود سبک زندگی خواهد داشت.<sup>۱۱۸</sup> افزون بر این تعطیلات کافی می‌تواند تغییری مهم برای کاهش مشکلات ناشی از سفر، آلودگی هوا و ترافیک باشد. شایان ذکر است گردشگری خدمتی فصلی است و در دوره‌های اوج، به دلیل سربارهای زیادی که به عرضه کنندگان وارد می‌کند با کاهش کیفیت تجربه گردشگری همراه است. لذا توزیع تعطیلات می‌تواند فرصت افزایش صرفه اقتصادی برای ارائه‌دهندگان خدمت<sup>۱</sup> و همچنین افزایش افزایش کیفیت سفر برای گردشگران را فراهم می‌سازد.

ساماندهی تعطیلات سبب انتخاب مقاصد متنوع‌تری توسط خانواده‌ها خواهد شد. افزایش تعطیلات چند روزه علاوه بر تمرکز مکانی، تمرکز زمانی سفرها را نیز از بین می‌برد و ظرفیت بالقوه این بخش را فعال می‌کند. به عبارتی با تعطیلی دو روز در پایان هفته، مقاصد محلی و روستایی بیشتر انتخاب شده و حتی با وجود عدم اقامت در این مقاصد، درآمدهای جانبی دیگری برای آنها خواهد داشت.<sup>۲</sup> بررسی‌ها نشان داده که افزایش تعطیلات و فارغ شدن از کار، با افزایش تعداد سفر دارای تناسب است.

لایحه اصلاح ماده (۸۷) **قانون مدیریت خدمات کشوری**<sup>۳</sup> با رویکرد افزایش تعطیلی آخر هفته و کاهش ساعات فعالیت اداری در مجلس شورای اسلامی در حال رسیدگی است. با وجود این نیازمند پیگیری و ارائه برنامه توجیهی توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در جهت اثرگذاری آن بر گردشگری داخلی است. این ایده می‌تواند با نگرش تجمیع تعطیلات و ساماندهی مکانی و زمانی آن تقویت شود. چراکه تعطیلات بیشتر و هدفمند شرط لازم توسعه گردشگری داخلی بوده، اما شرط کافی آن توجه به پیامدهای احتمالی اقتصادی،

۱. چراکه در دوران اوج تقاضا بخش مهمی از تقاضای گردشگری توسط ارائه‌دهندگان خدمات قابل پاسخ‌گویی نیست و این تقاضا برای دوره‌ها با زمانی دیگر قابل ذخیره نمی‌باشد.  
۲. در حالی که در سند تحول مردمی در گردشگری بر اساس چالش توزیع نامتوازن سفر در مقصدهای گردشگری پیشنهاد شد برنامه‌ریزی برای ایجاد تقویم ملی تعطیلات با ساماندهی تعطیلات کشور از طریق پیشنهاد قوانین لازم در دستور کار قرار بگیرد که تاکنون در قبال آن اقدام عملیاتی صورت نگرفته است.

۳. ماده (۸۷) - ساعات کار کارمندان دولت چهار ساعت در هفته است و ترتیب و تنظیم ساعات کار ادارات با پیشنهاد سازمان و تصویب هیئت وزیران تعیین می‌گردد و تغییر ساعت کار کارمندان در موارد ضروری با رعایت سقف مذکور با دستگاه ذی‌ربط است. میزان ساعات تدریس معلمان و اعضای هیئت علمی از ساعات مؤظف، در طرح‌های طبقه‌بندی مشاغل ذی‌ربط تعیین خواهد شد. تبصره «۱» - کارمندان می‌توانند با موافقت دستگاه اجرایی ساعات کار خود را تا یک چهارم ساعت کار روزانه (حداکثر ۱۱ ساعت) تقلیل دهند.

میزان حقوق و مزایا، نحوه محاسبه سوابق خدمت این قبیل کارمندان متناسب با ساعات کار آنان تعیین خواهد شد.  
تبصره «۲» - دستگاه‌های اجرایی می‌توانند در موارد خاص با موافقت هیئت‌وزیران و رعایت سقف ساعات کار با توجه به شرایط جغرافیایی و منطقهای و فصلی ساعات کار خود را به ترتیب دیگری تنظیم نمایند. ۶ روز هفته تنظیم نمایند. (ستاد مرکزی دستگاه‌های اجرایی مشمول این حکم نمی‌باشند).



محیطی و اجتماعی است.

شایان ذکر است ساماندهی تعطیلات بدون توجه به ابعاد احتمالی ازدحام، مصرف سوخت و تقاضای پنهان گردشگری خودرو محور، در کوتاه مدت علیه خود اقدام خواهد کرد. این موضوع هم برای دولت و هم مردم ایجاد بار مالی و هزینه‌های جانبی خواهد کرد. چراکه عاملی برای ایجاد اوج تقاضا برای سوخت و حمل و نقل جاده‌ای است و موجب کاهش کیفیت سفرهای مبتنی بر خودرو خواهد شد. لذا لازم است تا توزیع آن با توجه به ظرفیت‌های محیطی، توجه به بُعد مسافت و توسعه زیرساخت‌های تکمیلی در شهرهای ظرفیت دار نزدیک به مراکز جمعیتی صورت گیرد.

## ۱۴. ظرفیت‌های قانونی استفاده نشده



بررسی قوانین موجود نشان از این دارد که به حوزه‌هایی چون حمایت از زیرساخت‌های گردشگری، حمایت از گردشگری کارکنان دولت، حمایت از اداره تخصصی تأسیسات گردشگری و هم‌گرایی بین‌بخشی برای اقدامات توسعه‌ای حوزه گردشگری توجه شده است. در ادامه ظرفیت‌ها و عملکرد این قوانین از دریچه گردشگری داخلی مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

### جدول ۲. قوانین و اسناد مرتبط با حمایت از گردشگری داخلی

ماده قانونی	موضوع	ظرفیت‌ها	عملکرد
ماده (۲۳) مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶	ایجاد و اداره هرگونه تأسیسات اقامتی و رفاهی توسط دستگاه‌های اجرایی ممنوع کرده است، البته دستگاه‌هایی که براساس وظیفه قانونی عهده‌دار برخی از امور فوق هستند و مناطق محرم از این حکم مستثنا هستند.	جلوی انحصار فعالیت‌های گردشگری، آموزشی و ورزشی توسط دستگاه‌های اجرایی را خواهد گرفت. امکان شفافیت در حوزه بهره‌برداری از امکانات دولتی فراهم می‌شود. گامی مؤثر در جهت دسترس‌پذیری تأسیسات گردشگری در اختیار عموم و عدالت محوری برداشته خواهد شد. با استفاده از ظرفیت موجود در تبصره (۱۱) این ماده و تدوین سازوکاری هوشمندانه برای واگذاری تأسیسات غیرقانونی در اختیار دستگاه‌های اجرایی به دستگاه تخصصی موضوع تبصره این ماده فراهم می‌شود.	در این زمینه به منظور تسهیل در اطلاع‌رسانی و در راستای اجرای سیاست‌های دولت الکترونیک، سامانه جامع نظارت، آمار و اطلاعات تأسیسات گردشگری (جانا) با بیش از ۱۶ هزار کاربر عملیاتی شده است. درحالی‌که براساس مستندات وزارتخانه متولی مکاتباتی با دستگاه‌ها در جهت اجرای ماده (۲۳) قانون خدمات کشوری داشته، اما با عدم استقبال و همکاری از سوی دستگاه‌ها مواجه شده است. دستگاه‌ها از بیم از دست دادن اختیار تأسیسات خدماتی و رفاهی خود، حاضر به همکاری در این خصوص نیستند [۲۰] در واقع سازوکار فعلی فاقد عملکرد مطلوب است.
ماده (۲۵) قانون الحاق مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب ۱۳۸۰ و آیین‌نامه آن <sup>۲</sup>	ظرفیت حمایتی را با طرح موضوع سفرهای ارزان قیمت و بن کارت سفر برای توسعه گردشگری داخلی و با تأکید بر کارمندان دولت فراهم آورده است.	ظرفیت اعتبار رفاهی دستگاه‌ها به صورت هدفمند در خدمت کارکنان قرار خواهد گرفت. مشارکت بخش خصوصی و رونق بخش گردشگری را همراه دارد. همچنین بن سفر می‌تواند به دسترس‌پذیری سفر اقشار و کارمندان و رونق گردشگری داخلی کمک واقعی کند.	مواردی همچون عدم الزام دستگاه‌ها در متن قانون، محدود بودن سطح اعتبارات رفاهی، عدم همکاری ادارات دولتی در اشتراک‌گذاری تسهیلات و زیرساخت‌های گردشگری با یکدیگر، عدم استقبال بخش خصوصی در ارائه تخفیف ۳۵ درصدی، نبود سازوکاری مشخص و واحد برای اجرای قانون و همچنین عدم عمل به وظایف تعریف شده برای دستگاه‌های اجرایی و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در اجرای آیین‌نامه ماده مزبور، همگی از جمله عوامل مؤثر در عدم اجرای این سیاست بوده‌اند [۲۱]. لذا فاقد عملکرد مطلوب است.

۱. ماده (۲۳) قانون مدیریت خدمات کشوری: ایجاد و اداره هرگونه مهمان‌سرا، زائر‌سرا، مجتمع مسکونی، رفاهی، واحدهای درمانی و آموزشی، فضاهای ورزشی، تفریحی و نظایر آن توسط دستگاه‌های اجرایی ممنوع می‌باشد.  
تبصره «۱» - دستگاه‌هایی که براساس وظایف قانونی خود برای ارائه خدمات به مردم عهده‌دار انجام برخی از امور فوق می‌باشند با رعایت احکام این فصل از حکم این ماده مستثنا می‌باشند.  
تبصره «۲» - مناطق محروم کشور تا زمانی که از نظر نیروی انسانی کارشناس و متخصص توسعه نیافته‌اند با تصویب هیئت وزیران از حکم این ماده مستثنا می‌باشند.  
۲. ماده (۲۵) - به منظور توسعه گردشگری داخلی و حمایت از سفرهای کارکنان دولت (شاغلین، بازنشستگان، موظفین و...) و اعضای درجه یک خانواده آنان به کلیه دستگاه‌های مشمول ماده (۱۶۰) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می‌شود در صورت مشارکت بخش گردشگری به میزان سی و پنج درصد (۳۵ درصد) و افراد ذی‌نفع هر یک به میزان چهل درصد (۴۰ درصد)، بیست و پنج درصد (۲۵ درصد) هزینه سفرهای ارزان قیمت کارکنان خود را در قالب بن سفر از محل اعتبارات رفاهی بودجه مصوب خود، پرداخت نمایند.  
آیین‌نامه اجرایی این ماده با پیشنهاد مشترک سازمان‌های مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و میراث فرهنگی و گردشگری به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.  
دولت مکلف است تمهیدات لازم در خصوص گردشگری دانشجویان و دانش‌آموزان موضوع ماده (۲۵) را به عمل آورد.

ماده قانونی	موضوع	ظرفیت‌ها	عملکرد
آیین‌نامه اجرایی جزء‌های «۳۰۳» بند (الف) ماده (۱۰۰) برنامه ششم توسعه کشور	آیین‌نامه مذکور در ۱۱ ماده در خصوص زیرساخت و ارائه تسهیلات گردشگری و سیاست‌های توسعه گردشگری داخلی بحث می‌کند.	آیین‌نامه مذکور شامل موضوعات متعدد حمایتی در راستای توسعه گردشگری داخلی به شرح زیر است. نصب علائم و تابلوهای راهنمای گردشگری و واگذاری اراضی برای توسعه گردشگری. تولید محتوا و معرفی جاذبه‌ها توسط دستگاه‌های اجرایی. توسعه زیرساخت‌های گردشگری توسط شورای برنامه‌ریزی استان. ارائه تسهیلات برای طرح‌های گردشگری. تغییر کاربری تأسیسات گردشگری. تدوین تعرفه انرژی خاص تأسیسات گردشگری. همچنین ارائه عملکرد دوره‌ای ۶ ماهه به هیئت وزیران توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در راستای بهره‌گیری از ظرفیت بخش خصوصی و توسعه گردشگری داخلی از تکالیف این آیین‌نامه است.	بررسی‌های انجام شده نشان داد که بخش قابل توجهی از آیین‌نامه (۷۰ درصد)، محقق نشده یا دارای تحقق ناقص است. تعلل در تهیه آیین‌نامه مربوطه و متعاقباً تأخیر در زمان شروع اجرای آن، عدم همکاری و عمل به تکالیف توسط دستگاه‌ها، عدم تعریف ساز و کارهای ضمانت اجرایی، عدم تخصیص اعتبارات لازم در سطح استانی، عدم رعایت ضوابط الزامی سایر حوزه‌ها و عدم گزارش‌دهی دوره‌ای عملکرد آیین‌نامه توسط وزارتخانه از جمله عللی است که اجرایی نشدن کامل این آیین‌نامه را در پی داشته است. در خصوص ماده (۷) آیین‌نامه نیز دستگاه‌ها از همکاری سر باز زده‌اند. لذا فاقد عملکرد مطلوب است [۲۰].
مواد (۴۰۳) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب سال ۱۳۸۲	شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری با هدف تصویب برنامه‌ها و سیاست‌ها و تسهیل سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی و هماهنگی بین دستگاهی در حوزه میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی تشکیل شد. همچنین در راستای سیاست‌گذاری بخشی تشکیل جلسات این شورا در سطح استان با ریاست استاندار نیز پیش‌بینی گردید.	این شورا ظرفیت بالقوه‌ای برای سیاست‌گذاری، نظارت بر اجرای مصوبات، تنظیم‌گری و تسهیل فعالیت‌های بین‌بخشی و حل مسائل حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی است. با توجه به اینکه بسیاری از چالش‌های توسعه گردشگری داخلی با رویکرد دسترس‌پذیری سفر برای عموم جامعه با هماهنگی بین دستگاهی در سطح ملی و استانی قابل حل است، تشکیل جلسات شورای مذکور با توجه به پشتوانه قانونی آن به منظور هماهنگی دستگاه‌های دولتی، شهرداری‌ها و دیگر نهادهای مرتبط در سطح ملی و استانی ظرفیت بالقوه‌ای است.	از آنجاکه ظرفیت تشکیل شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری به صورت قانونی در اختیار وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی قرار دارد، از سال ۱۳۹۸ تاکنون تشکیل جلسه‌ای نداده است. شورا می‌تواند با مصوباتی فعالین بین‌بخشی توسعه گردشگری را هم جهت کند، اما در این باره در سال‌های اخیر اقدامی صورت نگرفته است [۲۲]. لذا فاقد عملکرد مطلوب است.
سند راهبردی توسعه گردشگری مصوب هیئت وزیران ۱۳۹۹	این سند نقشه راه گردشگری کشور است که در راستای هماهنگی بین‌بخشی و تقسیم‌کار نهادهای حوزه گردشگری مصوب شد.	ظرفیت کلیدی سند شامل دو بخش تکالیف برای دستگاه‌های همکار و مسئله‌شناسی در حوزه گردشگری داخلی است.	(۱) عدم وجود ضمانت اجرایی، (۲) وجود ابهام در متن، (۳) عدم طرح در بودجه سنواتی، (۴) عدم توجه به شاخص‌های گردشگری داخلی، (۵) عدم هماهنگی بین‌بخشی دستگاه‌ها از جمله ایرادهایی بوده که موجب عدم برخورداری از سند مذکور شده است [۲۳]. لذا فاقد عملکرد مطلوب است.

- ماده (۱۰۰): الف) سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه، سند راهبردی توسعه گردشگری را در چارچوب قوانین مربوطه با رویکرد استفاده حداکثری از بخش خصوصی جهت تصویب هیئت وزیران ارائه نماید. دولت موظف است تمهیدات زیر را به عمل آورد:  
۱- اختصاص یارانه و تسهیلات مالی در چارچوب بودجه سنواتی و معافیت‌های مالیاتی و عوارضی به تأسیسات ایرانگردی و جهانگردی در چارچوب قوانین مربوطه.  
۲- ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق گردشگری از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی، استفاده از ظرفیت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری، واگذاری تسهیلات ارزان قیمت و سایر اقدامات حمایتی در قالب بودجه سنواتی
  - ماده (۳) - شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری به ریاست رئیس‌جمهور یا معاون اول رئیس‌جمهور و عضویت رئیس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و وزیر امور خارجه، مسکن و شهرسازی، راه و ترابری، کشور، فرهنگ و ارشاد اسلامی، علوم، تحقیقات و فناوری، امور اقتصادی و دارایی و آموزش و پرورش و رؤسای سازمان‌های مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، صداوسیما جمهوری اسلامی ایران و حفاظت محیط زیست و چهار نفر کارشناس خبره با پیشنهاد رئیس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و حکم رئیس‌جمهور تشکیل می‌گردد.  
تبصره «۱» - رئیس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری دبیر شورای عالی خواهد بود و دبیرخانه شورای عالی در سازمان میراث فرهنگی و گردشگری تشکیل می‌گردد.  
تبصره «۲» - کلیه وزارات، نهادهای سازمان‌ها، نهادها، شرکت‌ها و مؤسسات دولتی، شهرداری‌ها و کلیه دستگاه‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر یا تصریح نام است در حدود وظایف قانونی خود، موظف به اجرای مصوبات این شورای عالی می‌باشند.
  - ماده (۴) - وظایف و اختیارات شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری به شرح زیر است:  
الف) تصویب سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و برنامه‌های کلان امور میراث فرهنگی و گردشگری.  
ب) جلب حمایت بخش‌های دولتی و غیردولتی و بخش تعاونی و خصوصی برای تحقق اهداف بخش میراث فرهنگی و گردشگری.  
ج) فراهم کردن زمینه سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی و افزایش سهم آن در امور مربوط به میراث فرهنگی و گردشگری.  
د) کلیه وظایف قانونی که تا قبل از تصویب این قانون بر عهده شورای سازمان میراث فرهنگی کشور و شورای عالی ایرانگردی و جهانگردی بوده است.  
ه) سایر وظایف و اختیارات تعیین شده برای شورای مذکور در این قانون.
- تبصره - با پیشنهاد شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری و پس از تصویب هیئت وزیران حسب مورد در استان‌هایی که ضرورت ایجاد کند، شورایی مشابه شورای عالی به ریاست استاندار و عضویت مدیران کل وزارات، نهادهای سازمان‌ها و نهادهای مذکور در شورای عالی ایجاد خواهد شد.



## ۱۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها



با بررسی وضعیت آمار و ارقام مرتبط با گردشگری داخلی می‌توان به وجود مسئله جدی در امکان بهره‌مندی از مزایای گردشگری داخلی - خصوصاً در بین دهک‌های متوسط و پایین و افراد کم‌توان و سالمند جامعه - پی برد. وضعیت گردشگری داخلی در دهه گذشته نشان می‌دهد روند تردها و سفرها به غیر از ایام بیماری کرونا روبه‌رشد بوده، اما در این بازه سهم هزینه‌های مربوط به تفریح و سفر از ۰.۷۱ درصد سال ۱۳۹۰ به ۰.۳۸ در سال ۱۴۰۰ رسیده است.

■ با وجود افزایش ۱۷ درصدی اقامت ثبت شده نوروز سال ۱۴۰۲ نسبت به نوروز سال ۱۴۰۱ اقامت در هتل‌های کشور در تعطیلات نوروز سال ۱۴۰۲ نسبت به نوروز سال قبل از آن با کاهش ۱۳ درصدی روبه‌رو بود. این در حالی است که سهم ارائه خدمات به خانوار ایرانی در فضاهای خدماتی کوچک‌تر از جمله اقامتگاه‌های بوم‌گردی و نیز خانه مسافرها در کشور نسبت به هتل‌ها بیشتر است. بنابراین برنامه‌ریزی جهت به کارگیری ظرفیت کامل اقامتگاه‌های بوم‌گردی و اقامتگاه‌های ارزان‌قیمت با سطوح خدماتی متفاوت به‌منظور بهره‌برداری دهک‌های پایین و متوسط امری ضروری است.

■ عموم گردشگری داخلی کشور از نوع غیربرنامه‌ریزی شده است که با اقامت در منزل اقوام و آشنایان و بهره‌گیری از حمل‌ونقل مبتنی بر خودروی شخصی صورت می‌گیرد، لذا هر چند تأثیرات فرهنگی و خانوادگی مطلوبی برای خانواده‌ها ایجاد کند، اما به منافع اقتصادی برای جامعه میزبان منتهی نخواهد شد.

■ فاصله معنادار بین تعداد خانوارهای سفر رفته و سفر نرفته در بخش آمارهای مرتبط با خانوارهای فاقد خودرو و شخصی قابل مشاهده است. در واقع خودرو شخصی در حالی که نقش قابل توجهی در توزیع سفر خانوارهای ایرانی دارد در اختیار همگان قرار ندارد. همچنین وضعیت دسترس‌پذیری جامعه به زیرساخت‌های حمل‌ونقل عمومی نیز مطلوب ارزیابی نمی‌شود.

■ با کاهش قدرت خرید خانوارها، همچنان خانوارهای استان‌های مرکزی نسبت به سایر استان‌ها به خدمات گردشگری دسترسی بیشتری دارند. این موضوع به دلیل وجود زیرساخت‌های بهتر گردشگری در استان‌های مرکز کشور رخ داده است. لذا توسعه زیرساخت‌های استانی در دسترس‌پذیر کردن منطقه‌ای خانوارها به گردشگری داخلی اثر زیادی دارد.

■ بررسی وضعیت ظرفیت‌های تقنینی موجود نشان می‌دهد به دلایلی چون عدم وجود ضمانت اجرایی، ابهام در متن قانون، عدم تأمین اعتبار در بودجه سنواتی و ناهماهنگی بین بخشی، اقدامات مورد انتظار در جهت توسعه گردشگری داخلی با رویکرد دسترس‌پذیری اقشار مختلف صورت نپذیرفته است. لذا این قوانین فاقد عملکرد مطلوب هستند و اقدامات اصلاحی در این حوزه لازم است.

در راستای **افزایش نظارت** بر اجرای تعهدات وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی برای تهیه زیرساخت لازم بن سفر برای کارمندان دولت و اعضای خانواده آنها موضوع ماده (۲۵) **قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰** دو تبصره ذیل به این ماده قانونی الحاق می‌شود:

■ تبصره «۱»: وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مکلف است هر ۶ ماه یکبار گزارش عملکرد این ماده را به هیئت وزیران ارائه نماید و برای رفع موانع اجرای بن سفر کارکنان دولت اقدامات اصلاحی مدنظر را توسط هیئت وزیران پیگیری نماید.

■ تبصره «۲»: در صورت عدم عملکرد این حکم در هر سال، بالاترین مقام وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به همراه مدیران ارشد و همچنین مدیران مربوطه سازمان برنامه و بودجه به صورت تضامنی به پرداخت جزای نقدی معادل ۱۰۰۰ میلیون ریال تا ۳۰۰۰۰ میلیون ریال حسب رأی قاضی محکوم خواهند شد. در صورت ارتکاب مجدد، مرتکب یا مرتکبین به انفسال ۱ تا پنج سال از مدیریت در مناصب دولتی محکوم خواهند شد.

در راستای **برطرف‌سازی مسئله اعتبارات بن سفر کارکنان دولت**، سازمان برنامه و بودجه باید در قبال تخصیص ردیف مستقل برای اجرای بن سفر و مجزا کردن آن از اعتبارات رفاهی اقدام نماید. لذا تبصره زیر در قالب لایحه دولت به ماده (۲۵) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب ۱۳۸۰ الحاق می‌گردد:

■ تبصره: سازمان برنامه و بودجه مکلف در بودجه‌های سنواتی بخشی از اعتبارات رفاهی دستگاه‌های اجرایی را با عنوان «اعتبارات رفاهی - بن سفر کارکنان دولت» برای اجرای این قانون اختصاص دهد و تخصیص اعتبارات سالانه به این ردیف را منوط به اجرای بن سفر کارکنان دولت با قابلیت هزینه‌کرد غیرنقدی در مقصد نماید.

در راستای رفع ابهام از وضعیت تأسیسات در اختیار دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۲۳) مدیریت خدمات کشور مصوب ۱۳۸۶ و جرم‌انگاری از تخلف دستگاه‌های متخلف تبصره زیر به‌عنوان تبصره‌های «۳ و ۴» ماده (۲۳) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ الحاق می‌شود:

■ تبصره «۳»: سازمان اداری و استخدامی کشور مکلف است تا یک سال بعد از لازم‌الاجرا شدن این قانون فهرست تأسیسات ایجاد شده یا اداره شده توسط دستگاه‌های اجرایی موضوع این قانون که با هر عنوان به وظایف این دستگاه‌ها بی‌ارتباط است را تهیه و هر دو سال یکبار به‌روزرسانی نماید و آن را در اختیار دستگاه‌های موضوع تبصره «۱» قرار دهد. مالکیت این تأسیسات در اختیار دولت جمهوری اسلامی ایران است و بهره‌برداری با رعایت اصل هشتادوسوم قانون اساسی و ضوابط حفاظت از میراث فرهنگی و بهره‌برداری از تأسیسات گردشگری ابلاغی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی از طریق واگذاری به بخش خصوصی مطابق آیین‌نامه‌ای است که ظرف ۶ ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون توسط دستگاه‌های اجرایی تبصره «۱» به تصویب هیئت‌وزیران خواهد رسید.

■ تبصره «۴» - بهره‌بردار تأسیسات دستگاه‌های اجرایی ماده (۲۳) قانون مدیریت خدمات کشوری که اطلاعات دقیق تأسیسات موضوع این ماده را در اختیار سازمان اداری و استخدامی کشور قرار ندهند به دستگاه‌های موضوع تبصره «۱» واگذار خواهد شد و بالاترین مقام و هر کدام از مدیران مسئول این حوزه به تشخیص قاضی به جزای نقدی ۳۰۰۰ میلیون ریال تا ۵۰۰۰ میلیون ریال محکوم می‌شوند که پس از گردش در خزانه با تخصیص ۱۰۰ درصدی به تجهیز و نگهداری از تأسیساتی که مالکیت آنها مطابق این تبصره واگذار شده است اختصاص می‌یابد. از آنجاکه جزءهای «۳ و ۲» بند «الف» ماده (۱۰۰) برنامه ششم توسعه پس از پایان این برنامه منقضی خواهد شد و در برنامه هفتم توسعه توسعه مجدد تنفیذ نشده و همچنین آیین‌نامه اجرایی این جزءها تاکنون به‌طور کامل بهره‌برداری قرار نگرفته است، پیشنهاد می‌شود به احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب سال ۱۳۹۶ با اصلاحاتی الحاق شود:

پیشنهاد الحاق ماده (۷۲) مکرر به قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب سال ۱۳۹۶ منطبق با اصلاحاتی از جزءهای «۳ و ۲» بند «الف» ماده (۱۰۰) برنامه ششم توسعه در قالب لایحه دولت:

■ ماده (۷۲) مکرر:

دولت مکلف است تمهیدات زیر را به عمل آورد:

۱. سازمان برنامه‌بودجه و وزارت اقتصاد و دارایی با همکاری بانک مرکزی و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مکلفند در خصوص اختصاص یارانه و تسهیلات مالی به تأسیسات گردشگری در چارچوب قوانین مربوط پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون در چارچوب بودجه سنواتی اقدام نمایند.

۲. وزارت راه و شهرسازی، وزارت اقتصاد و دارایی، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، سازمان برنامه‌بودجه مکلفند بر مبنای سند ملی آمایش سرزمینی در راستای ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق گردشگری کشور از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی و واگذاری تسهیلات ارزان قیمت با استفاده از ظرفیت بخش خصوصی، در قالب بودجه سنواتی اقدام نمایند و گزارش عملکرد را به صورت سالانه در اختیار هیئت‌وزیران قرار دهند.

در راستای بهره‌برداری از ظرفیت شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری موضوع مواد (۳) و (۴) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب سال ۱۳۸۳ برای ایجاد هماهنگی بین بخشی در جهت توسعه گردشگری داخلی و رفع ابهامات و اجرای کارآمد سند راهبردی توسعه گردشگری موضوع بند «الف» ماده (۱۰۰) قانون برنامه ششم توسعه پیشنهاد می‌شود تا شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری در اولین جلسه، ایجاد ضمانت اجرایی و امکان نظارت‌پذیری ۶ ماه یکبار برای احکام سند راهبردی توسعه گردشگری را در دستور قرار دهد و مصوبه‌ای در این باره برای تصویب در هیئت‌وزیران ارسال نماید.

در راستای توزیع متوازن سفر در سطح کشور، کاهش مصرف سوخت، افزایش کیفیت سفر خانوارها و شکل‌گیری مقاصد دارای ظرفیت در هسته‌های پرجمعیت ماده زیر به‌عنوان ماده (۱۰) مکرر در قالب لایحه دولت به قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی مصوب ۱۳۷۰ الحاق می‌شود.

■ ماده (۱۰) مکرر: وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و وزارت راه و شهرسازی مکلفند یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون سند توسعه متوازن گردشگری را متناسب با سند ملی آمایش سرزمین و تقسیم کار نهادی سند ملی توسعه گردشگری با تأکید بر تقویت مقاصد جدید در مجاورت مراکز پرجمعیت کشور و توسعه زیرساخت‌های لازم گردشگری داخلی تهیه و ظرف ۶ ماه به تصویب هیئت‌وزیران



برساند و برنامه‌های دوسالانه توسعه گردشگری را با تأکید بر این سند تدوین و با نظارت سازمان برنامه‌بودجه اجرایی نماید.

■ تبصره: سازمان برنامه‌بودجه مکلف است برای توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز این ماده اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای لازم را در بودجه‌های سنواتی وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور، وزارت نیرو و پیش‌بینی و برچگونگی عملکرد آن نظارت نماید.

در راستای مناسب‌سازی و حمایت از دسترس‌پذیری معلولان به خدمات گردشگری ماده (۳) و تبصره‌های آن (فصل دوم) از قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۹۷ در قالب پیش‌نویس لایحه دولت به شرح ذیل اصلاح نمایند:

■ ماده (۲) - کلیه دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۱) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۶ مکلفند اقدامات زیر را انجام دهند:

۱. در طراحی، تولید و احداث ساختمان‌ها و اماکن عمومی معابر و وسایل خدماتی و تأسیسات گردشگری و اقامتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره‌مندی از آن برای افراد دارای معلولیت و محدودیت نسبت سایر افراد فراهم گردد.

۲. جهت دسترسی و بهره‌مندی افراد دارای معلولیت ساختمان‌ها و اماکن عمومی، ورزشی و تفریحی، اقامتی و گردشگری معابر و وسایل خدمات موجود را مناسب‌سازی نمایند.

تبصره: سازمان برنامه‌بودجه مکلف است اعتبارات این ماده را در بودجه‌های سنواتی دستگاه‌های فوق در نظر گیرد.

با توجه به غلبه الگوی گردشگری مبتنی بر خودرو محور در کشور و با تأکید بر دسترس‌پذیری و کیفیت بخشی به سفرهای خانوادگی مبتنی بر اقامت در خانه‌آشنایان و اقوام، پیشنهاد می‌شود مدیریت تعطیلات در قالب پیش‌نویس لایحه دولت زیر به صورت طرح یا لایحه اعلام وصول گردد:

■ ماده واحده: دولت مکلف است در راستای ترویج و توسعه گردشگری داخلی و کیفیت بخشی به تجربه سفر خودرو محور با هدف دسترس‌پذیری تمامی اقشار جامعه به گردشگری داخلی اقدامات زیر را انجام دهد:

۱- وزارت اقتصاد و دارایی با همکاری سازمان برنامه‌بودجه مکلفند وام گردشگری کم‌بهره غیرنقدی با شرایط اقساط حداقل یک‌ساله در جهت گردشگری داخلی خانواده محور برای چهار دهک کمتر برخوردار از طریق بانک مرکزی با تخصیص به سرپرست خانوار فراهم نمایند و گزارش عملکرد سالانه آن را برای کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی ارسال نماید.

تبصره: مرکز ملی آمار با همکاری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مکلفند دو ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، تمهیدات لازم برای تهیه و انتشار سالانه آمار دسترس‌پذیری دهک‌های متفاوت جامعه به گردشگری داخلی را در نظر گیرند.

۲- وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری) با همکاری کلیه دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری و کلیه دستگاه‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر و یا تصریح نام است مکلف است اطلس ملی ظرفیت‌های گردشگری (ملموس، ناملموس) و برنامه‌های عملیاتی توسعه زنجیره‌ای مقاصد دارای ظرفیت را با تأکید بر ابعاد مکانی و زمانی در حوزه‌های گردشگری کشاورزی، آبی، معدن، سلامت، طبیعت، صنعت و فرهنگ را با تأکید بر سند آمایش سرزمین تا ۶ ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون تهیه نماید و به تصویر هیئت وزیران برساند. سازمان برنامه‌بودجه مکلف است اعتبارات لازم این بند را در بودجه‌های سنواتی در نظر گیرد.

۳- در راستای ارتقای کیفیت تجربه گردشگری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و وزارت راه و شهرسازی مکلفند تا یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون مبتنی بر اطلس‌های ملی و برنامه‌های عملیاتی موضوع بند «۲» نقاط نیازمند زیرساخت رفاهی بین‌راهی را با تأکید بر سرویس بهداشتی، مراکز فروشگاهی و اقامتگاه‌های بین‌راهی شناسایی نماید و به تصویب هیئت وزیران برساند.

تبصره: در صورتی که برنامه موضوع این بند تا پایان یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون مصوب نگردد بالاترین مقامات و مدیران مرتبط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و وزارت راه و شهرسازی به جزای نقدی ۲۰۰۰۰ میلیون ریال تا ۵۰۰۰۰ میلیون ریال محکوم خواهند شد. در صورت ترک فعل مجدد توسط مدیران این وزارت، علاوه بر مجازات مذکور به انقصال از خدمات دولتی به مدت ۳ سال محکوم خواهند شد.

۴- سازمان برنامه‌بودجه مکلف است پس از تحقق بندهای «۲» و «۳» این قانون طرح‌های عمرانی جدید دستگاه‌های اجرایی را مبتنی بر اطلس و برنامه‌های بند «۲» این قانون تأیید و به این دستگاه‌های تخصیص اعتبار دهد.

تبصره: هر کدام از دستگاه‌های موضوع این جزء که به تشخیص قاضی از مسئولیت‌های محوله برای اجرایی شدن اطلس و برنامه‌های بند



«۳» این قانون کوتاهی نموده باشند و موجب عدم تحقق آن شده باشند، به جزای نقدی ۱۰۰۰ میلیون ریال تا ۷۰۰۰۰ میلیون ریال محکوم خواهند شد. در صورت ارتکاب مجدد یک سال پس از تخصیص اعتبارات این بند، مرتکب علاوه بر مجازات مذکور به انفصال از خدمات دولتی به مدت ۱ سال محکوم خواهند شد.

۵- با هدف مدیریت و تجمیع تعطیلات کشور به صورت هر ماه یک هفته دارای حداقل ۴ روز تعطیلی متصل به هم، شورای فرهنگ عمومی مکلف است تا پنجم اسفندماه هر سال تقویم تعطیلات سال آینده کشور را با رعایت ماده (۸۷) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ و با هدف تجمیع و تمرکز تعطیلات قابل انتقال و قابل تجمیع در ابتدا یا انتهای یک هفته از هر ماه تدوین نموده و تا بیستم اسفندماه همان سال به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی برساند. دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری و کلیه دستگاه‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر و یا تصریح نام است مکلفند تا با هدف توسعه گردشگری داخلی به تعطیلات این تقویم عمل نمایند و اعتبارات رفاهی یا مختص به گردشگری خود را در قالب بن سفر غیر نقدی در اختیار کارکنان خود قرار دهند.

۶- وزارت اقتصاد و دارایی مکلف است از طریق درگاه ملی مجوزهای کسب و کار زمینه اعطای مجوز، تخصیص تسهیلات و اعطای معافیت‌های مالیاتی پیش‌بینی شده در قانون را برای شرکت‌های تسهیل‌گر گردشگری با تأکید بر اقشار کم‌درآمد (دهک‌های پایین)، سالمندان، کم‌توانان و معلولین را فراهم نماید.

۷- آیین‌نامه اجرایی این ماده واحده ۶ ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون توسط وزارت اقتصاد و دارایی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و سازمان برنامه و بودجه تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

## منابع و مأخذ



- [۱] [www.statista.com](http://www.statista.com) سایت جهانی آمار
- [۲] گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری درباره صنعت گردشگری ایران، ۱۴۰۱.
- [۳] گزارش مرکز ملی آمار ایران، ۱۴۰۰.
- [۴] ایسنا، آمار و جزئیاتی مهم از سفرهای نوروز ۱۴۰۲، به نقل از فاطمی، مدیرکل گردشگری داخلی، کد خبر: ۱۴۰۲/۰۱/۲۱/۰۹۹۷۶.
- [۵] یادداشت تحلیلی وضعیت سفر، روزنامه فرهیختگان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۱.
- [۶] حسینی، سیدعلی. شناسایی عوامل مؤثر بر میزان هزینه کرد گردشگری با تأکید بر چرخه زندگی خانوار، ۱۴۰۱.
- [۷] به نقل از زرغامی، وزیر میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، نشریه سفربازی، ۱۴۰۲/۰۱/۲۰.
- [۸] رسانه جامعه هتل‌داران کشور، به نقل از جمشید حمزه داد، رئیس جامعه هتل‌داران کشور ۱۴۰۲/۰۴/۱۷.
- [۹] ایسنا، چرا رفتار و انتخاب مردم در سفر تغییر کرد، ۱۴۰۲/۰۱/۲۸.
- [۱۰] سالنامه آماری سازمان بهزیستی، ۱۴۰۱.
- [۱۱] قبادیان، بهمن. میزان سازگاری تأسیسات اقامتگاهی گردشگری ایران با نیازهای معلولین حرکتی (مورد مطالعه: هتل‌های ۲، ۳ و ۴ ستاره استان زنجان)، ماهنامه مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، ۱۳۹۶.
- [۱۲] اطلاع‌نگاشت‌نگاهی به جمعیت سالمند ایران (۶۵ ساله و بیشتر) توافق ۱۴۱۵، مرکز ملی آمار، ۱۴۰۲.
- [۱۳] گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، بررسی وضعیت گردشگری داخلی به منظور دستیابی به چالش‌های سیاستی این حوزه، ۱۴۰۰، شماره مسلسل ۱۷۸۵۰.
- [۱۴] نیک‌زاد، عباس. گزارش فرصت‌ها و چالش‌های اشتغال در ایران در مواجهه با هرم ناموزون جمعیتی، پایگاه خبری اتاق ایران، ۱۳۹۶، کد خبر ۱۲۶۱۴.
- [۱۵] به نقل از خبرگزاری فارس، کسری روزانه ۱۳ میلیون لیتر بنزین در سال جاری، ۱۴۰۲/۰۲/۰۵.
- [۱۶] ایسنا، فاصله ۲۰ ساله ناوگان هوایی ایران با همسایگان، ۱۴۰۲/۰۲/۱۲، کد خبر: ۱۴۰۲/۰۲/۱۲/۰۷۲۱۷.
- [۱۷] براتی، جواد. بررسی تأثیرپذیری الگوی سفرهای داخلی خانوارهای ایرانی از تغییر در قدرت خرید خانوار، فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۴۰۰.



- [۱۸] گزارش پژوهش و بررسی‌های اقتصادی، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان، پاییز ۱۴۰۲.
- [۱۹] دنیای اقتصاد، کشورهای با بیشترین تعداد تعطیلات ۱۱/۵/۱۴۰۲، کد خبر: ۳۹۸۹۹۶۵.
- [۲۰] گزارش ارزیابی عملکرد ماده (۲۵) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱)، مرکز پژوهش‌های مجلس ۱۴۰۲، شماره مسلسل ۱۹۴۰۷.
- [۲۱] گزارش کارشناسی ارزیابی عملکرد جزء «۲» و «۳» بند «الف» ماده (۱۰۰) قانون برنامه ششم توسعه، مرکز پژوهش‌های مجلس ۱۴۰۲، شماره مسلسل ۱۳۹۳۰۴.
- [۲۲] گزارش نظارتی بر ماده (۳) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲ با موضوع شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری، مرکز پژوهش‌های مجلس ۱۴۰۲، شماره مسلسل ۲۷۰۱۹۲۴۹.
- [۲۳] روزنامه آرمان امروز، اقتصاد تفریح، مهر ۱۴۰۲، شناسه خبر: ۱۷۳۴۳.
- [۲۴] عبدالقادر تکه‌ئی. تأثیر گردشگری بر سلامت جسم و روان، نخستین کنفرانس ملی گردشگری سلامت طبیعت گردی و طبیعت درمانی، ۱۴۰۱.
- [۲۵] سالنامه آماری حمل‌ونقل ریلی کشور، سازمان حمل‌ونقل ریلی، ۱۴۰۰.
- [۲۶] گزارش کارشناسی ارزیابی وضعیت فراغت در خانواده ایرانی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱، شماره مسلسل: ۱۸۷۰۱.
- [۲۷] مرکز ملی آمار ایران، گزارش بررسی آمار حوادث و تلفات جاده‌ای ۱۴۰۱-۱۳۹۲، انتشار ۱۴۰۲.
- [۲۸] سالنامه سازمان هواپیمایی کشوری جمهوری اسلامی ایران و شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران، ۱۴۰۰.
- [۲۹] نگارنده.
- [۳۰] خلاصه آمار ۱۰ ساله حمل‌ونقل هوایی کشور (۱۴۰۱-۱۳۹۲)، وزارت راه و شهرسازی جمهوری اسلامی ایران.
- [۳۱] گزارش راهبردهای ساماندهی تعطیلات رسمی در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مسلسل ۱۰۵۶۴.



#### گزیده سیاستی

وضعیت گردشگری داخلی در سال‌های اخیر به شکلی است که دسترس پذیری خانوارهای کمتر برخوردار، معلولان و سالمندان به این خدمات مورد حمایت قرار نگرفته است. گردشگری در سبد فرآگتی خانوارها یا جای خود را از دست داده، یا بی‌کیفیت شده است، و نزدیک به ۷۰ درصد خانوارها به خدمات سفر دسترسی ندارند. لذا لازم است پیش‌نویسی با محوریت مدیریت تعطیلات، ارائه بسته‌های حمایتی غیر نقدی، مناسب‌سازی تأسیسات بین‌راهی و زیرساخت حمل‌ونقلی در قالب طرح یا لایحه اعلام وصول گردد.



مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، رو بروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir